

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Ekonomický růst ve vztahu ke společenským systémům

Bc. Jan Roška

© 2020 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Jan Roška

Ekonomika a management
Provoz a ekonomika

Název práce

Ekonomický růst ve vztahu ke společenským systémům

Název anglicky

Economic growth in relation to social systems

Cíle práce

Cílem práce je analyzovat a posoudit vliv a souvislosti určitých sociálních systémů na ekonomický růst a zároveň přijít s doporučením na kroky vedoucí ke zmírnění dopadu ekonomických cyklů. Budou zkoumány vybrané sociální systémy existující v průběhu 20. století, jejich vztahy a návaznosti na ekonomický růst. Postupně budou posouzeny příčiny a pozadí úspěchu nebo neúspěchu vybraných systémů ve vztahu k ekonomickému růstu a důvody změn sociálních systémů. Práce se bude postupně zabývat tématy jako jsou příčiny velké hospodářské krize, ekonomický růst ve východním bloku nebo keynesiánství jako překážka ekonomického růstu.

Metodika

Pro zpracování literární rešerše bude využita metoda studia odborné literatury. Vzhledem k zaměření práce budou informace získávány nejen z českých materiálů, ale podstatné budou i zdroje zahraniční. Informace budou čerpany z odborných knih, článků a internetových zdrojů. Využita bude metoda srovnání, analýzy a syntézy.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

ekonomický růst, sociální systémy, keynesiánství, neoklasicismus, kapitalismus, socialismus, marxismus

Doporučené zdroje informací

KEYNES, John. The End of Laissez-Faire. Hogarth Press, 1926.

MARX, Karel. Kapitál : kritika politické ekonomie. Praha: Svoboda, 1978-1980.4 svazky.

SCHUMPETER, Joseph A. Kapitalismus, socialismus a demokracie (z angl. orig: Capitalism, Socialism and Democracy). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004 (orig. 1942). ISBN 80-7325-044-6.

SCHUMPETER, Joseph A., Opie, Redvers (1983) [1934]. The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. New Brunswick, New Jersey: Transaction Books. ISBN 9780878556984. Translated from the 1911 original German, Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung.

ZAKARIA, Fareed. The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad, (W.W. Norton & Company; 2003) ISBN 0-393-04764-4

Předběžný termín obhajoby

2019/20 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. Ing. Alexandr Soukup, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 9. 11. 2018

doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 12. 11. 2018

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 23. 02. 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Ekonomický růst ve vztahu ke společenským systémům" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 06.04.2020

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval doc. Ing. Alexandru Soukupovi, CSc. za odborné vedení diplomové práce a cenné rady, které přispěly k řešení konkrétní problematiky.

Ekonomický růst ve vztahu k sociálním systémům

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá analýzou a posouzením vlivu a souvislostí vybraných sociálních systémů na ekonomický růst. Na základě teoretické analýzy problematiky ekonomických cyklů, které s ekonomickým růstem zásadně souvisí si dává práce ambici přijít s doporučením na zmírnění negativních vlivů ekonomických cyklů. Práce se dopodrobna zabývá teoretickými východisky pro možnost kvalitního posouzení vlivů socialismu a kapitalismu na hospodářský růst.

Teoretická část je zaměřena na původ kapitalismu a jeho hlavní představitele. Jsou tedy vysvětleny pojmy související se základními pilíři kapitalismu anebo s hlavními druhy kapitalismu. Dále se práce zabývá popsáním původu socialismu, uvádí nejznámější představitele včetně Karla Marxe nebo Vladimíra Lenina. Dále rozebírá socialistické myšlenkové proudy a ideologie jako francouzský socialismus, asociacionismus, anarchismus a saint-simonismus, marxismus, marxismus-leninismus nebo stalinismus včetně jeho hlavních teoretických bodů. Dále rozebírá, co to je vlastně ekonomický růst, z čeho pochází, čím je tvořen, a hlavně jak se měří. Dále rozebírá faktory, které ovlivňují růst HDP jako je produktivita práce, lidský kapitál, veřejné instituce nebo podnikatelé a podnikatelské prostředí. S faktory, které tvoří ekonomický růst, s faktory, kterého ho výrazně ovlivňují souvisí i různé teoretické přístupy k ekonomickému růstu. Jako je klasická teorie růstu, neoklasická teorie růstu, teorie endogenního růstu, teorie exogenního růstu, nová teorie růstu nebo keynesovské modely růstu.

Ve analytické části práce rozebírá příčiny Velké hospodářské krize např. z pohledu keynesiánství a zároveň popisuje její dopady na kapitalistické ekonomiky a na sovětské Rusko. Hlavní část analytické části se zabývá porovnáním socialismu a kapitalismu na základě ekonomických a doplňkových parametrů.

Klíčová slova: ekonomický růst, marxismus, socialismus, kapitalismus, sociální systémy, keynesiánství, východní blok, Velká hospodářská krize, ekonomické cykly, ideologie

Economic growth in relation to social systems

Abstract

The diploma thesis deals with the analysis and assessment of the influence and context of selected social systems on economic growth. Based on a theoretical analysis of economic cycles, which is fundamentally related to economic growth, the thesis aims to come up with a recommendation to mitigate the negative effects of economic cycles. The thesis deals in detail with the theoretical basis for a quality assessment of the effects of socialism and capitalism on economic growth.

The theoretical part is focused on the origin of capitalism and its main representatives. Thus, terms related to the basic pillars of capitalism or to the main types of capitalism are explained. The thesis also describes the origin of socialism, introduces the most famous representatives including Karel Marx or Vladimir Lenin. It also discusses socialist schools of thought and ideologies such as French socialism, associationalism, anarchism and saint-simonism, Marxism, Marxism-Leninism or Stalinism including its main theoretical points. It further analyzes what it is actually economic growth, what it comes from, what it is created, and especially how it is measured. It also analyzes factors that influence GDP growth such as labor productivity, human capital, public institutions or entrepreneurs and the business environment. Various theoretical approaches to economic growth are also related to the factors that make up economic growth, and to factors significantly influenced by it. Such as classical growth theory, neoclassical growth theory, endogenous growth theory, exogenous growth theory, new growth theory or Keynesian growth models.

In the analytical part of the thesis analyzes the causes of the Great Depression from the perspective of Keynesianism and describes its effects on the capitalist economies and on Soviet Russia. The main part of the analytical part deals with the comparison of socialism and capitalism on the basis of economic and complementary parameters.

Keywords: economic growth, Marxism, socialism, capitalism, social systems, Keynesianism, Eastern Bloc, Great Depression, economic cycles, ideology

Obsah

1 Úvod.....	14
2 Cíl práce a metodika	17
2.1 Cíl práce	17
2.2 Metodika.....	18
3 Teoretická východiska	19
3.1 Kapitalismus.....	19
3.1.1 Pilíře kapitalismu	20
3.2 Socialismus.....	22
3.2.1 Socialistické myšlenkové proudy a ideologie	23
3.3 Co to je ekonomický růst.....	27
3.3.1 Metody měření ekonomického růstu.....	28
Hrubý domácí produkt	29
Hrubý národní produkt.....	30
Multi-faktorová produktivita.....	31
3.3.2 Faktory ovlivňující růst HDP	31
Produktivita práce	32
Lidský kapitál.....	35
Veřejné instituce	35
Podnikatelské a podnikatelské prostředí	36
3.3.3 Teorie ekonomického růstu.....	37
Klasická teorie růstu.....	37
Neoklasická teorie růstu.....	38
Teorie endogenního růstu.....	39
Teorie exogenního růstu.....	40
Nová teorie růstu	40
Keynesovský model růstu	41
3.4 Ekonomický cyklus – čím je definován	41
3.4.1 Fáze hospodářského cyklu	42
3.4.2 Příčiny hospodářských cyklů	42
3.4.3 Marx a ekonomický cyklus	45
4 Vlastní práce	47
4.1 Velká hospodářská krize	47

4.1.1	Velká hospodářská krize z pohledu keynesiánství	48
4.1.2	Dopad finanční krize na kapitalismus.....	48
4.1.3	Dopad finanční krize na socialismus	49
4.2	Porovnání socialismu a kapitalismu na základě ekonomických parametrů	50
4.2.1	Vývoj v západní Evropě	50
4.2.2	Vývoj na východě	52
4.2.3	Přehled ekonomického růstu (HNP per capita, HDP PPC)	54
4.3	Porovnání socialismu a kapitalismu na základě doplňkových parametrů.....	57
5	Výsledky a diskuse	68
5.1	Vyhodnocení posouzení vlivu Velké hospodářské krize na kapitalismus a socialismus	68
5.1.1	Kapitalismus	68
5.1.2	Socialismus	68
5.2	Vyhodnocení analýzy doporučení pro zmírnění dopadů ekonomických cyklů.....	69
5.3	Posouzení vlivu sociálních systémů na ekonomický růst	69
6	Závěr.....	73
7	Seznam použitých zdrojů	75
8	Přílohy	78

Seznam obrázků

Odkazovaný seznam obrázků

Seznam tabulek

Odkazovaný seznam tabulek

Seznam použitých zkratk

Soupis a definování zkratk (vyskytuje-li se jich v textu velké množství)

1 Úvod

Socialismus a kapitalismu jsou v podstatě antagonické systémy, které se objevili z pohledu historie teprve nedávno a mají za sebou již obrovskou stopu. Cílem práce je analyzovat a posoudit vliv a souvislosti určitých sociálních systémů na ekonomický růst a přijít s doporučením na kroky vedoucí ke zmírnění dopadu ekonomických cyklů. Budou zkoumány vybrané sociální systémy existující v průběhu 20. století, jejich vztahy a návaznosti na ekonomický růst. Postupně budou posouzeny příčiny a pozadí úspěchu nebo neúspěchu vybraných systémů ve vztahu k ekonomickému růstu a důvody změn sociálních systémů. Práce se bude postupně zabývat tématy jako jsou příčiny velké hospodářské krize, ekonomický růst ve východním bloku nebo keynesiánství jako překážka ekonomického růstu.

V rámci teoretických východisek se práce zabývá teorií kapitalismu a rozebírá jeho základní pilíře. Základními pilíři kapitalismu jsou možnosti vlastnit majetek, možnost konat na základě vlastního zájmu, tedy konat tak, jak chci, ale zodpovědně. Tedy tak, abych nikoho neomezoval a aby nikdo neomezoval mě. Tento pilíř odpovídá v podstatě osobní svobodě. Dalším pilířem je zajištění hospodářské soutěže, umožnění zavedení tržního mechanismu, svobody volby ve spotřebě, výrobě a investicích, omezená úloha vlády, ochrana práv občanů a udržitelné právní prostředí. Na pilíře kapitalismu navazují typy kapitalismu. Typy kapitalismu jsou čtyři. Jedná se o státem řízený kapitalismus, oligarchický kapitalismus, tzv. big firm kapitalismus a podnikatelský kapitalismus.

Dalším tématem teoretické části je socialismus, kde práce tento systém podrobně popisuje jeho původ a vznik, uvádí jeho hlavní hodnoty a podstatu. Jako teoretický podklad je důležité uvést myšlenkové proudy a ideologie, které práce popisuje. Jedná se o francouzský socialismus, který přinesl světu hlavní socialistické myšlenky a uvádí jeho alternativy. Jedná se o asociacionisty, kteří se nezaměřovali na centrálně plánovanou ekonomiku, nebo na boření státu, ale pouze na vytvoření hospodářských komunit, tzv. asociací. Dalším proudem francouzského socialismu byl anarchismus, který byl také založen na komunitách, ale zároveň ještě považovali za nutné zrušit stát, protože ho považovali za nepotřebný. Třetí a poslední, ale zároveň nejvýznamnější směr francouzských socialistů je saint-simonismus pojmenovaný po Henri de Saint-Simonovi. Ovšem nejdůležitější a zároveň nejznámější postavou socialismu je Karl Marx, který pocházel z rodiny úspěšného

právníka a vystudoval práva na univerzitách v Bonnu a v Berlíně. Stal se z něho radikální novinář, a nakonec se usadil i se svým nejlepším přítelem Friedrichem Engelsem v Londýně, kde vytvořil své nejznámější dílo knihu Kapitál. Jeho myšlenky ovlivnily celou řadu pozdějších intelektuálů jako třeba Davida Hegela nebo slavného anglického ekonoma Davida Ricarda. Samotný Karel Marx byl významně ovlivněn již zmíněným francouzským filosofem Henri de Saint-Simonem a Charlesem Fourierem. Teoretická část se dále zabývá marxismem-lenismem a jeho hlavním představitelem Vladimírem Iljičem Uljanovem nebo spíše známým jako Leninem. Poslední z odnoží socialistických proudů je stalinismus, který představil sám Joseph Salin, vůdce Sovětského svazu v letech 1928-1953.

Po objasnění filosofických kořenů probíraných ekonomických směrů práce rozebírá hlavní metodickou část, a to sice ekonomický růst. Práce popisuje, co to je ekonomický růst a jak vypadá hranice produkčních možností, které jsou právě ekonomickým růstem ovlivněny. Rozebírá různé metody měření ekonomického růstu jako je hrubý domácí produkt, který představuje objem všech výrobků a služeb vyprodukovaných na daném území. Hrubý národní produkt, lze určit produkční metodou, výdajovou metodou nebo důchodovou metodou. Dalším důležitým ekonomickým ukazatelem je hrubý národní produkt, který představuje součet celkových hodnot všech konečných produktů a služeb, které byly v daném období vytvořeny pomocí výroby vlastněné obyvateli dané země. Poslední z faktorů je multi-faktorová produktivita, což je metrika používaná OECD.

Faktory ovlivňující růst HDP jsou zde podrobně popsány. Hlavní zaměření je věnováno produktivitě práce, která je jeden z určujících faktorů růstu národního produktu. Dalším faktorem je lidských kapitál, veřejné instituce a také podnikatelé a podnikatelské prostředí.

V rámci teorií ekonomického růstu jsou popsány klasická teorie růstu, neoklasická teorie růstu, vliv technologií na neoklasický růst, teorie endogenního růstu, teorie exogenního růstu, nová teorie růstu a také keynesovský přístup k teorii růstu.

Poslední teoretická část vysvětluje ekonomický cyklus, rozebírá jeho fáze, příčiny cyklů, zmiňuje Kondratěvovy inovační vlny a přidává doporučení pro zmírnění hospodářských cyklů a pohled Karla Marxe na ekonomický cyklus.

Vlastní analytický část začíná popisem Velké hospodářské krize, dopadů finanční krize na kapitalismus a na socialismus. V hlavní analytické části se práce zabývá porovnáním socialismu a kapitalismu na základě ekonomických parametrů. Pro porovnání

využívá parametry HNP per capita a HDP dle parity kupní síly). Jako doplňkové parametry přidává porovnání západoevropských a východoevropských ekonomik z pohledu rovnosti příjmů (Giniho koeficient) a z pohledu zdravotní péče podle ukazatelů kojenecké úmrtnosti a střední délky dožití.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem práce je posoudit vliv a souvislostí vybraných sociálních systémů na ekonomický růst. Na základě teoretické analýzy problematiky ekonomických cyklů, které s ekonomickým růstem zásadně souvisí si dává práce ambici přijít s doporučením na zmírnění negativních vlivů ekonomických cyklů. Práce se dopodrobna zabývá teoretickými východisky pro možnost kvalitního posouzení vlivů socialismu a kapitalismu na hospodářský růst.

Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. Cílem teoretické části je vytvoření teoretické výchozí základny po praktickou část. Teoretická část je zaměřena na původ kapitalismu a socialismu a jeho hlavní představitele. V teoretické části jsou vysvětleny pojmy související se základními pilíři kapitalismu anebo s hlavními druhy kapitalismu. Mimo uvedené se práce zabývá popsáním původu socialismu, uvádí nejznámější představitele včetně Karla Marxe nebo Vladimíra Lenina. Popisuje a vysvětluje socialistické myšlenkové proudy a ideologie jako francouzský socialismus, asociacionismus, anarchismus a saint-simonismus, marxismus, marxismus-leninismus nebo stalinismus včetně jeho hlavních teoretických bodů. Defínuje ekonomický růst, z čeho pochází, čím je tvořen, a hlavně jak se měří. Stejně tak defínuje faktory, které ovlivňují růst HDP jako je produktivita práce, lidský kapitál, veřejné instituce nebo podnikatelé a podnikatelské prostředí. S faktory, které tvoří ekonomický růst, s faktory, kterého ho výrazně ovlivňují souvisí i různé teoretické přístupy k ekonomickému růstu, kterými se práce dále zabývá

Analytická část má za cíl rozebrat příčiny Velké hospodářské krize např. z pohledu keynesiánství a zároveň popsat její dopady na kapitalistické ekonomiky a na sovětské Rusko. Hlavní část analytické části má za cíl porovnat socialismus a kapitalismus na základě ekonomických a doplňkových parametrů, které souvisí s ekonomickým růstem.

2.2 Metodika

Základem zpracování teoretických východisek práce je analýza knižních publikací, odborné konzultace s vedoucím práce a texty z druhotných zdrojů (oficiální webové stránky nebo jiné tištěné zdroje), které souvisí s daným tématem. Shromážděné informace byly seříděny do kapitol.

3 Teoretická východiska

Sociální systém je řetězec vzájemných vztahů mezi jednotlivci, skupinami a institucemi, které spolu vytváří soudržný celek, tvoří tedy sociální strukturu.¹ Socialismus a kapitalismus jsou vybrané sociální systémy 20. století.

3.1 Kapitalismus

Obecně se uvádí, že princip volného trhu, který kapitalismus preferuje je pravděpodobně nejlepší způsob organizace ekonomiky. Kapitalismus je často považován za ekonomický systém, ve kterém soukromí aktéři vlastní a ovládají majetek v souladu se svými zájmy a zároveň poptávají a dodávají za volně stanovené ceny na trzích způsobem, který může sloužit nejlepším zájmům společnosti. Základním rysem kapitalismu je motiv k dosažení zisku. Jak řekl Adam Smith, filozof 18. století a otec moderní ekonomie v knize Bohatství národů, *„Že se můžeme naobědvat, to není z dobré vůle řezníka, sládka nebo pekaře, nýbrž proto, že dbají svých vlastních zájmů. Nedovoláváme se jejich lidskosti, nýbrž jejich sobectví, a nikdy jim nevykládáme o svých potřebách, nýbrž o výhodách, které z toho budou mít“*². Obě strany dobrovolné směny mají na výsledku svůj vlastní zájem, ale ani jeden nemůže získat to, co chce, aniž by se zabýval tím, co chce ten druhý. Právě tento racionální ohled na vlastní zájem může vést k ekonomické prosperitě. V kapitalistické ekonomice mohou být veškerá aktiva, jako jsou továrny, doly a železnice, v soukromém vlastnictví. Na základě pravidel nabídky a poptávky je za mzdu nakupována práce, za úroky je nakupován kapitál a na základě ceny alokován. Ačkoli je určitá forma kapitalismu základem pro téměř všechny dnešní ekonomiky, po většinu minulého století to byl jen jeden ze dvou hlavních přístupů k ekonomické organizaci. Druhým přístupem k organizaci byl socialismus, který je charakterizován tím, že stát vlastní výrobní prostředky a státní podniky se snaží spíše maximalizovat sociální dobro než zisky.

¹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20system>

² Smith, Adam – Bohatství národů

3.1.1 Pilíře kapitalismu

Kapitalismus je založen na těchto pilířích:³

- možnost **vlastnit soukromý majetek**, který mohou lidé vlastnit ve formě hmotného (pozemky a domy) nebo nehmotného (akcie, dluhopisy) majetku.

- každý člověk může konat na základě **vlastního zájmu** ve snaze o vlastní dobro, a to bez ohledu na politický nebo sociální tlak. Tito nekoordinovaní jednotlivci nakonec prospívají společnosti;

- je zajištěna **hospodářská soutěž** prostřednictvím svobody podniků vstupovat a odcházet z trhů. Tímto je maximalizováno blaho producentů i spotřebitelů;

- existuje **tržní mechanismus**, který decentralizovaným způsobem a prostřednictvím směny mezi nakupujícím a prodávajícím, určuje ceny. Ceny zároveň slouží jako nástroj přilákání volných zdrojů, které hledají nejvyšší možnou odměnu za zboží, služby nebo za mzdy;

- existuje **svoboda volby ve spotřebě, výrobě a investicích** – potenciálně nespokojení zákazníci mohou nakupovat jiné produkty, investoři mohou investovat do lukrativnějších podniků a pracovníci mohou opustit své zaměstnání s vidinou lepšího platu;

- **omezená úloha vlády, ochrana práv občanů a udržitelné právní prostředí**, které usnadňuje a umožňuje řádné fungování trhů a tržních mechanismů.

Různé formy kapitalismu lze dělit na základě aplikace uvedených pilířů. Na volných trzích označovaných jako laissez-faire, fungují trhy s minimální nebo vůbec žádnou regulací. V tzv. smíšených ekonomikách hrají trhy stále dominantní úlohu, ale vláda ve větší míře provádí regulaci. Regulace slouží k omezení selhání trhu jako je znečištění

³ https://archive.org/details/comparingeconomy0000zimb_q8i6/page/6

životního prostředí, eliminace externalit nebo k provádění sociální politiky. Dalšími důvody je zajištění a organizace obrany a bezpečnosti. Ve světě dnes dominují smíšené kapitalistické ekonomiky. Kapitalismus lze dělit do různých skupin a dle různých kritérií. Jedním z vybraných kritérií může být způsob jakým je organizována produkce. V liberálnějších ekonomikách, jako jsou ekonomiky v USA a UK, kde převládá konkurenční trh probíhá převážná část výrobního procesu decentralizovaně. Na druhé straně jsou země jako Německo nebo Japonsko, kde je do určité míry tržní prostředí tvořeno spolu s odbory. ⁴

Ekonomové identifikovali *čtyři typy kapitalismu*, které rozlišují na základě hodnocení toho, kdo rozhoduje o rozvoji vybraných odvětví. ⁵

- Ve **státem řízeném kapitalismu** vláda rozhodne, do kterých odvětví bude investováno. Tento druh kapitalismu, který je původně motivovaný touhou podporovat růst představuje několik úskalí. Jedná se především o nadměrné investice do projektů, které by jinak neunikly anebo o náchylnost ke korupci.
- **Oligarchický kapitalismus** je zaměřen především na ochranu a obohacení velmi úzké části populace. Hospodářský růst zde není ústředním cílem. Země s tímto zřízením mají velké sklony ke korupci.
- **Tzv. Big-firm kapitalismus**, který se zaměřuje na využívání úspor z rozsahu a je tedy důležitý pro odvětví s masovou výrobou.
- **Podnikatelský kapitalismus** přináší zásadní inovace jako jsou automobily, telefony nebo počítače. Tyto zásadní inovace jsou obvykle výsledkem jednotlivců a jejich nových firem. Výroba velkého množství produktů a jejich uvádění na trh však vyžaduje velké firmy, takže kombinace podnikatelského kapitalismu a big-firm kapitalismu se zdá být nejlepší. Tento typ je nejlépe charakterizován Spojenými státy.

⁴ (Hall and Soskice 2001). https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/2_capitalism.htm

⁵ (Baumol, Litan a Schramm). 2007 https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/2_capitalism.htm

3.2 Socialismus

Socialismus je ekonomický a politický systém založený na veřejném vlastnictví (také známém jako kolektivní nebo společné vlastnictví) výrobních prostředků. Mezi tyto prostředky patří stroje, zařízení a továrny, které jsou využívány k výrobě zboží, které má za cíl přímo uspokojit lidské potřeby. Komunismus a socialismus jsou zastřešující pojmy odkazující na dvě levicové školy ekonomického myšlení; oba oponují kapitalismu, ale socialismus předchází „komunistickému manifestu“, brožuru z roku 1848 od Karla Marxe a Friedricha Engelse, o několik desetiletí.⁶

V ryze socialistickém systému jsou veškerá rozhodnutí o produkci a distribuci produkce přijímána vládou a jednotlivci se v zajištění všech potřeb, služeb a produktů spoléhají na stát. Vláda zároveň určuje úroveň produkce a cen produkovaného zboží a služeb. Socialisté tvrdí, že sdílené vlastnictví všech zdrojů a nástroje centrálního ekonomického plánování poskytují nástroje pro rovnoměrnější distribuci zboží a služeb, a tedy pro spravedlivější společnost. Historie ukázala, že přechod na společné vlastnictví a centrální plánování se může formovat z různých forem vlád, ať už se jedná o demokratické vlády, totalitní nebo oligarchické. Mezi socialistické země dříve patřil Sovětský svaz, Československá socialistická republika a jiné. V současné době se řadí mezi země se socialistickým zřízením např. Čína a Kuba. Kvůli svým historicky špatným výsledkům bývá socialismus někdy označován za utopický, ačkoli moderní přívrženci věří, že by mohl fungovat, pouze pokud by byl správně implementován. Tvrdí, že socialismus vytváří rovnost a poskytuje určitou míru zabezpečení. Hodnota pracovníka nevychází z toho, co vyprodukuje, ale z času, který práci věnuje. Oproti tomu kapitalismus vykořisťuje pracovníky ve prospěch „bohatých“ a důležité je tedy kolik toho vyrobí a ne to, jak dlouho pracuje. Socialistické ideály zahrnují produkci spíše z pohledu použití než pohledu produkce pro zisk. Hlavní myšlenka je tedy spravedlivé rozdělení bohatství a materiálních zdrojů mezi všechny lidi. Není zde tedy prostor pro volný prodej na trhu nebo pro volný přístup ke zboží a službám. Nebo, jak to popisuje starý socialistický slogan, „Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce.“

⁶ <https://www.britannica.com/topic/socialism>

Původ socialismu vychází primárně z opozice vůči přehmatům a zneužívání liberálního zřízení a kapitalismu. V raných kapitalistických ekonomikách na konci 18. a 19. století zažívaly země západní Evropy intenzivní průmyslovou výrobu a rychle zvyšovaly hospodářský růst. Některé části populace proto rychle zbohatli. Zatímco jiní se propadli do chudoby a tím se vytvořili nerovnosti v příjmech a zároveň vznikly třídní nerovnosti, z kterých plynuly další sociální problémy.

Nejznámějšími ranými socialistickými představiteli byli Robert Owen, Henri de Saint-Simon, Karl Marx a Vladimir Lenin. Byl to především Lenin, kdo vysvětlil myšlenky dřívějších socialistů a pomohl přivést socialistické plánování po bolševické revoluci v Rusku v roce 1917 na národní úroveň. Po zkušenostech se selháním socialistického centrálního plánování v Sovětském svazu, východním bloku a maoistické Číně během 20. století se mnoho moderních socialistů přiklonilo k tzv. tržnímu socialismu neboli demokratickému socialismu, který je charakterizován vysokým podílem regulace a redistribuce.⁷

3.2.1 Socialistické myšlenkové proudy a ideologie

Francouzský socialismus

Polemika a odmítání kapitalismu jako režimu nespravedlivého se začínají objevovat již na počátku 19. století. Zároveň zaznívají hlasy, které požadují zavedení nového režimu. Autoři myšlenek sice neměli jasnou představu o tom, jaký by takový systém měl vypadat, ale jednu nosnou myšlenku měli společnou. Nový systém by neměl být založen na soukromém vlastnictví, ale na formě vlastnictví kolektivního. Hlavní pilíře kapitalismu a volného trhu, tedy soukromé vlastnictví, konkurenci, zisk považovali za jevy negativní a vinili je za bídu dělníků, vinili je za hospodářské krize nebo za úpadek společnosti. Jedná se tedy o nosné myšlenky nově zrozeného socialismu. Nejvíce se tento socialismus rozšířil ve Francii, avšak francouzští socialisté představovali tak různorodou skupinu názorů, že je nelze označit vyloženě za školu myšlení. Spojovala je myšlenka odmítání soukromého vlastnictví. Nelze je zařadit do určité myšlenkové školy, ale lze je rozdělit od tří myšlenkových proudů, které se označují za růst. Asociacionisté nehovořili o centrálně

⁷ <https://www.britannica.com/topic/socialism>

plánované ekonomice, ani o zrušení státu. Hlavní myšlenkou bylo vytvořit hospodářské komunity tedy tzv. asociace. Komunita v asociaci by měla společné vlastnictví a ním by mohla hospodařit. Dá se říci, že se jedná o nahrazení soukromého vlastnictví, vlastnictvím družstevním nebo alespoň jeho určitou formou.

Anarchismus byl také založen na komunitách a na komunitním/družstevním vlastnictví, ale zároveň ještě považovali za nutné zrušit stát. Říkali, že stát není potřebný.

Nejvýznamnější proudem socialismu byl ovšem saint-simonismus pojmenovaný po Henri de Saint-Simonovi. Jeho představa společenského uspořádání nespočívala ve vytvoření nezávislých hospodářských komunit, ale ve vytvoření systému centrálně plánovaných a řízených. Zastánci toho myšlenkového proudu věřili, že systém může být organizován a řízen hora skrze vzdělanou inteligenci a osvícené elity.⁸

Karl Marx

„Marx – ekonom je dodnes živoucí a závažnou postavou ve smyslu v jakém to nelze říci o žádném z autorů, které jsme doposud zmínili. Byl přehodnocen, revidován, vyvracen a pohřbíván tisíckrát, a přesto odmítá odejít do vyhnanství historie myšlení. Tak či onak jeho myšlenky se staly součástí názorového klimatu, v němž všichni uvažujeme, ať již jsme marxisté či nikoli. Nikdo se nebije za Adama Smithe nebo Ricarda, ale krevní tlak vždy stoupá, když je řeč o Marxovi.“⁹

„Karl Heinrich Marx (1818–1883) pocházel z rodiny úspěšného právníka. Studoval filosofii a práva na univerzitách Bonnu a v Berlíně. Již tehdy byl silně ovlivněn filosofií G. Hegela, ale neztotožňoval se ani tolik s Hegelovými idejemi jako spíše s jeho metodou dialektiky. Již na univerzitě se student Marx projevoval jako radikál a po skončení studií započal svou kariéru jako radikalistický žurnalista. Kvůli potížím s pruskými úřady odešel roce 1843 do Paříže, kde se seznámil se svým pozdějším věrným přítelem Friedrichem

⁸ Dějiny ekonomického myšlení

⁹ (Blaug, 1985, s. 225)

Engelsem, synem bohatého továrníka. Spolu napsali a v revolučním roce 1848 vydali „Komunistický manifest“, jeden z nejznámějších pamfletů, který silně ovlivnil budoucí komunistické hnutí ve světě. Motto Komunistického manifestu Proletáři všech zemí, spojte se! se stalo vyzvou ke spojení národních dělnických spolků v mezinárodní dělnické hnutí. V Paříži se Marx seznámil s některými socialisty a komunisty a byl spoluzakladatelem mezinárodní Ligy komunistů. Radikální aktivity opět přinesly Marxovi potíže s úřady, tentokrát francouzskými, což jej přimělo k odchodu do Belgie. Tam se mu ale nevedlo lépe. Konečně se v roce 1849 usadil v Londýně, kde se již až do konce života plně věnoval vědecké práci a psaní. Jak poznamenal J. A. Schumpeter: „usadil se v Londýně nadobro... což znamenalo téměř totéž, jako řekneme-li, že se usadil v knihovně Britského muzea nadobro.“¹⁰ Tam, finančně podporován Engelsem (bez jehož podpory by Marx a jeho rodina pravděpodobně strádali hladem), dokončil Marx své životní dílo – Kapitál, jeho první díl spatřil světlo světa v roce 1867. Druhý a třetí díl byly Engelsem vydány až po Marxově smrti, v letech 1885 a 1894.“¹¹

Myšlenky Karla Marxe významně ovlivnily pozdější intelektuály a jeho učení – marxismus později převzalo komunistické hnutí a stal se pro něj určitou formou náboženství. Komunisty byl považován za duchovního vůdce a hlavní zdroj myšlenek. Samotný Marx vycházel nebo se spíše inspiroval myšlenkami německého filosofa George Hegela nebo klasického anglického ekonoma Davida Ricarda. Stejně tak byl ovlivněn již zmíněným francouzským utopistickým socialistickým filosofem Henri de Saint-Simonem a Charlesem Fourièrem. Jejich myšlenky ovšem považoval za utopistické a jeho hlavním cílem bylo vybudovat socialistickou ekonomickou filosofii na vědeckých základech. Marxovi šlo o vytvoření celého myšlenkového systému, který přesáhne hranice ekonomie a stane se spíše politickým programem. Samotná politická ekonomie hraje ovšem v práci Karla Marxe ústřední roli. Karel Marx považoval za nevyhnutelné, že současné kapitalistické uspořádání se časem nevyhnutelně zhroutí a nahradí ho právě nový komunismus. Zároveň se velmi lišil od francouzských filosofů, které, jak už bylo řečeno, označoval za utopistické, protože věřili, že onu utopistickou, kolektivistickou společnost může vést vzdělaná elita nebo inteligence. Uvědomoval si, že takový systém není udržitelný a je naivní, a proto velmi

¹⁰ (Schumpeter, 1986, s. 386)

¹¹ Dějiny ekonomického myšlení

dbal na vědeckou stránku své práce. Také si uvědomil, že pokud má být současný systém nahrazen systémem lepším musí ho podrobit velmi podrobné analýze. Viděl v něm společenský systém, v němž je postavení dělnické třídy zoufalé a jsou terčem vykořisťování. Očekával tedy, že se dělnická třída vzbouří a nespravedlivý kapitalismus smete a nahradí ho přirozeně komunistickým zřízením.¹²

Marxismus – Leninismus

Hlavní představitelem proudu marxismus leninismu byl Vladimír Iljič Lenin (vlastním jménem Vladimír Iljič Uljanov). Narodil se v dnešním Uljanovsku u Moskvy a byl komunistický politik a revolucionář, vůdce bolševické strany a první předseda sovětského Ruska a posléze Sovětského svazu. Byl teoretikem leninismu, který definoval jako adaptaci marxismu v období imperialismu. Hlavní idea marxismu leninismu byla společné vlastnictví všech výrobních prostředků a rovnost všech členů společnosti. Bolševičtí komunisté viděli tyto rozdíly jako pokrok marxismu Leninem. Po Leninově smrti byly jeho ideologie a příspěvky k marxistické teorii označovány jako „marxismus – leninismus“, nebo někdy jen „leninismus“. Marxismus – leninismus se brzy stal oficiálním názvem pro ideologii komunistických stran po celém světě.¹³

Stalinismus

Stalinismus byl směr komunismu, kterou praktikoval Joseph Stalin, vůdce Sovětského svazu v letech 1928–1953. Oficiálně se držel marxismu – leninismu, ale to, zda Stalinův směr komunismu skutečně dodržoval dříve stanovené principy Marxe a Lenina, je stále předmětem otázek. Stalin přinesl do komunistické teorii dva hlavní body:

- **Socialismus v jedné zemi** – jedná se o teorii, která vychází ze skutečnosti, že všechny komunistické revoluce v Evropě byly poraženy a Rusko je tam jedinou zemí, kde se tato ideologii uchytila. Důsledkem tedy byla sna o vnitřní posílení a ideologie tedy pozbyla jednoho z hlavních cílů, a to celosvětová revoluce.

¹² Dějiny ekonomického myšlení

¹³ <https://www.marxists.org/glossary/terms/m/a.htm#marxism-leninism>

- **Teorie zintenzivnění třídního boje za socialismu** – jedná se o jeden ze základních kamenů stalinismu v rámci vnitřní politiky. Jednalo o bod, na jehož základě bylo podporováno potlačování politických odpůrců. Stalinismus zaujal velmi tvrdý postoj ke třídním konfliktům, a proto využíval státní moc k očištění společnosti od buržoazie.

Stalinistické politiky v Sovětském svazu zahrnovaly rychlou industrializaci, pětileté plány, socialismus v jedné zemi, centralizovaný stát, kolektivizaci zemědělství a podřizování zájmů jiných komunistických stran zájmům Komunistické strany Sovětského svazu. Rychlá industrializace byla navržena tak, aby urychlila vývoj směrem k komunismu, a zdůraznila, že industrializace je nezbytná, protože země je ve srovnání s ostatními zeměmi ekonomicky zaostalá a byla potřebná, aby čelila výzvám, které představují interní a externí nepřátelé. Rychlá industrializace byla doprovázena masovým kolektivním zemědělstvím a rychlou urbanizací. Rychlá urbanizace přeměnila mnoho malých vesnic na průmyslová města.¹⁴

3.3 Co to je ekonomický růst

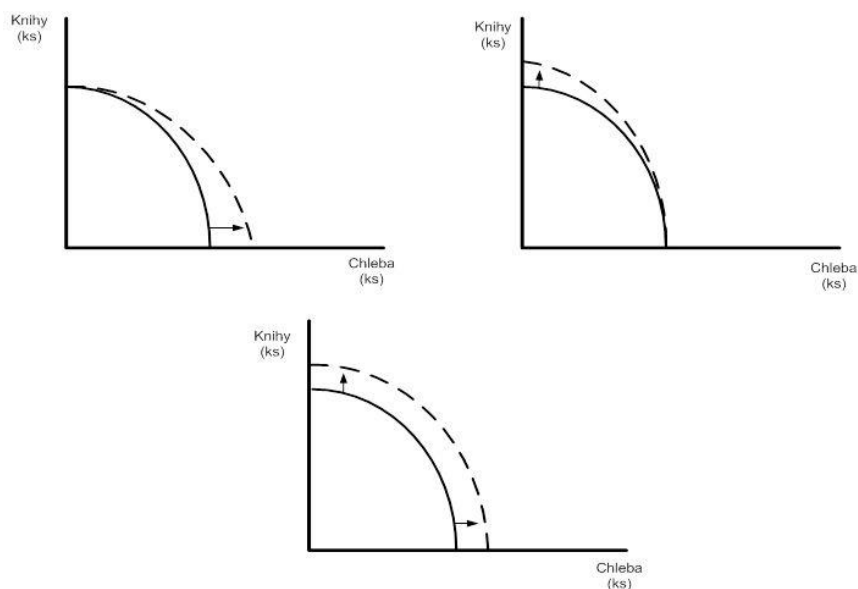
Ekonomický neboli hospodářský růst je chápán jako vzestup hospodářského potenciálu země. V dlouhém období se měří jako růst reálného hrubého domácího produktu (HDP) prostřednictvím zvýšení produktivity.

Ekonomický růst lze definovat jako dlouhodobý růst hrubého domácího produktu (HDP), nebo jako zvýšenou produktivitu nebo prostřednictvím zvýšení přírodních zdrojů (vstupů), na základě, kterých je také zvyšována produkce. Hospodářský růst lze také popsat jako posun hranice produkčních možností směrem. Posun hranice produkčních možností umožňuje zvýšit objem produkovaného zboží. V rámci pohybu křivky produkčních možností se lze setkat, mimo posun křivky ještě se změnou sklonu. Změna sklonu křivky/funkce produkčních možností nepředstavuje zvyšování potenciální produktu nebo produkčních možností, ale představuje změnu ceny jednoho z produktů. Na grafu

¹⁴ <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1913/03.htm>

níže v prvním obrázku dochází k posunu křivky po ose x . Posun ovšem nereprezentuje změnu produkčních možností, ale pouze pokles nákladů na výrobu chleba. Poklesem nákladů má podnik možnost za stejné celkové náklady vyrábět větší množství chleba. Na druhém obrázku je podobná situace, ale dochází k posunu na křivky na ose y , která reprezentuje snížení nákladů na produkci kniha z toho plynoucí možnost zvýšení objemu výroby. Třetí obrázek již reprezentuje posun reálných produkčních možností což představuje hospodářský růst.

Posuny hranice produkčních možností

<https://images.app.goo.gl/KcP5BFPMJtdHWqB4A>

3.3.1 Metody měření ekonomického růstu

Měření ekonomického růstu se zaměřuje především na zvýšení produktivity nebo zvýšení dostupných výrobních vstupů. Zvýšení produktivity se převádí do relativního vyjádření na základě předchozích let a následně je vyjádřeno jako růst nebo jako pokles. Pokud například daná ekonomika vyprodukuje 1 000 000 CZK v roce 2020 a 1 050 000 CZK v roce 2021, bude míra ekonomického růstu (nebo růstu HDP) vyjádřena jako 5 %.

Pokud bude v tomto období zároveň míra inflace na úrovni 3 %, bude skutečný ekonomický růst pouze 2 %. Ke sledování hospodářského růstu se využívají několik metod. Nejznámějším a nejčastěji sledovaným je již výše uveden hrubý domácí produkt (HDP). Někteří ekonomové a statistici navrhuji měřit ekonomický růst pomocí metrik pro zvyšování životní úrovně. Jedná se ovšem o ukazatel, který je velmi špatně kvantifikovatelný.

Hrubý domácí produkt

Hrubý domácí produkt představuje celkovou hodnotu zboží a služeb vyprodukovaných za určitý čas v dané zemi. Obvykle se prezentuje v procentuální hodnotě proti předchozímu roku nebo kvartálu. Pokud je tedy hodnota růstu HDP např. 3 %, tak to znamená, že ekonomika rostla za dané časové období o 3 %. Výpočet probíhá pomocí následujících metod.¹⁵

- **Produkční metoda** – Výpočet HDP touto metodou tvoří úhrn všech finálních výrobků a služeb, které byly za určité období vyrobeny a poskytnuty na území daného státu. V praxi je ovšem komplikované určit, zda byl daný produkt konečný, nebo zdali se jedná o meziproduct, který bude využit pro další zpracování. Právě aby nebyl ve výpočtu produkt zahrnut několikrát, počítá se pouze s přidanou hodnotou v dílčích fázích výroby. Při použití této metody dochází tedy ve výpočtu k součtu všech přidaných hodnot výrobního procesu za všechna odvětví.
- **Výdajová metoda** – sčítá veškeré výdaje jednotlivých sektorů na nákup finálních výrobků a služeb v daném roce. Touto metodou se agregují spotřební a investiční výdaje, což umožňuje zjistit celkové domácí výdaje v běžných (tržních) cenách. Veškeré výdaje na meziproduct se neberou v potaz, protože se počítá pouze s hodnotou finálních nákupů. Hrubý domácí produkt je tak tvořen sumou složen z výdajů domácností na spotřebu (C), soukromých hrubých domácích investic (I), výdajů státu na nákup výrobků a služeb (G) a z čistého exportu, resp. export minus import (X).

¹⁵ <https://www.finance.cz/makrodata-eu/hdp/vypocet/>

Vzorec výdajové metody výpočtu HDP:

$$\text{HDP} = C + I + G + X$$

- **Důchodová metoda** – Výpočet důchodové metody je složen ze všech příjmů v daném roce. Výpočet HDP pomocí důchodové metody probíhá jako součet národního důchodu (ND), který se skládá ze součtu příjmů (důchodů) domácností, amortizace (a) a nepřímých daní (n). V rámci ND se do výpočtů zahrnují odměny za práci (hrubé mzdy) (w), renty (důchody vlastníků půdy nebo nemovitostí) (r), hrubé zisky korporací (před zdaněním) (z), čisté úroky (rozdíl mezi inkasovanými a placenými) (i) a důchody ze samo zaměstnání (příjmy vlastníků firem) (y). Finální výpočet je tedy složen z položek ND amortizace a nepřímých daní.

Vzorec důchodové metody výpočtu HDP:

$$\text{HDP} = w + r + z + i + y + a + n$$

Důležité je také poznamenat, že důchodová metoda nezohledňuje všechny důchody, ale pouze důchody jednotlivců či korporací, jejichž původ je v běžné produkci statků a služeb. Tím pádem vylučuje transferové platby (tedy důchody, které nemají charakter plateb za běžné výrobní služby).

Hrubý národní produkt

Hrubý národní produkt (HNP) je součet celkových hodnot všech konečných produktů a služeb, které byly v daném období vytvořeny pomocí výroby vlastněné obyvateli země. HNP se běžně počítá na základě součtu výdajů na osobní spotřebu, soukromých domácích investic, vládních výdajů, čistého vývozu a veškerých příjmů, které rezidenti získají ze zahraničních investic, minus příjem získaný v domácí ekonomice zahraničními rezidenty. Čistý vývoz představuje rozdíl mezi tím, co země vyváží minus jakýkoli dovoz zboží a služeb. HNP pochopitelně souvisí s již zmíněným důležitým ekonomickým ukazatelem HDP, který zohledňuje veškerou produkci produkovanou v rámci hranic dané země bez ohledu na to, kdo výrobní prostředky vlastní. HNP začíná jako HDP, přičte investiční příjmy rezidentů ze zahraničních investic a odečte investiční příjmy zahraničních rezidentů získané v dané zemi. HNP měří celkovou peněžní hodnotu

produkce produkované obyvateli země. Proto veškerá produkce vyprodukovaná zahraničními obyvateli uvnitř hranic země musí být při výpočtu HNP vyloučena. Zatímco veškerá produkce produkovaná obyvateli země mimo její hranice musí být započítána. HNP nezahrnuje meziprodukty a služby, a to proto aby se zabránilo dvojímu započítání, protože jsou již zahrnuty do hodnoty konečných výrobků a služeb.¹⁶

Multi-faktorová produktivita

Multi-faktorová produktivita neboli MFP je metrika, kterou využívá OECD a odráží celkovou efektivitu, s jakou se pracovní a kapitálové vstupy používají společně ve výrobním procesu. Změny v MFP odrážejí účinky změn v řídicích postupech, organizačních změnách, změny ve výrobních faktorech, úsporách z rozsahu, dopadech nedokonalé konkurence a chyb při měření. Růst MFP se měří jako reziduum, tj. část růstu HDP, kterou nelze vysvětlit změnami pracovních a kapitálových vstupů. Jednoduše řečeno, pokud by pracovní a kapitálové vstupy zůstaly mezi dvěma obdobími nezměněny, jakékoli změny ve výstupu by odrážely změny v MFP. Tento ukazatel se měří jako index a v ročních tempech růstu.¹⁷

3.3.2 Faktory ovlivňující růst HDP

Obecně se rozlišuje mezi krátkodobými ekonomickými změnami ve výrobě a dlouhodobým hospodářským růstem. Krátkodobá změna hospodářského růstu je hospodářský cyklus, který je tvořen střídáním období hospodářské konjunktury a kontrakce. Změny jsou ovlivněny kolísáním agregované poptávky. Na druhou stranu ekonomický růst v dlouhém období je tvořen strukturálními změnami ekonomiky jako je např. technologický pokrok.

¹⁶ <https://www.investopedia.com/terms/g/gnp.asp>

¹⁷ <https://data.oecd.org/lprdy/multifactor-productivity.htm>

Produktivita práce

Růst produktivity práce, který je tvořen poměrem vyprodukované hodnoty vůči vstupu práce, se považuje historicky za nejdůležitějším zdroj reálného ekonomického růstu na obyvatele. Toto tvrzení podporuje i ekonom Robert Solow, který dospěl k závěru, že technologický pokrok představuje přibližně 80 % dlouhodobého nárůstu příjmů na hlavu v USA, přičemž růst investic do kapitálu vysvětluje pouze zbývajících 20 %.¹⁸ Zvýšení produktivity snižuje skutečné náklady na zboží. Během 20. století skutečná cena mnoha zboží klesla o přes 90 %.¹⁹ Hospodářský růst je tradičně připisován hromadění lidského a fyzického kapitálu, zvyšování produktivity a vytváření nových produktů, která vyplývají z technologických inovací. Zvyšující se specializace pracovníků je také považován za zásadní pro zvyšování produktivity. Před rozšířením průmyslu vedl technologický pokrok k nárůstu populace, která se přirozeně držela na určité úrovni např. díky omezené produkci potravin. Na tomto základě vytvořil Thomas R. Malthus teorii tzv. *malthusovské pasti*, která říká, že zalidňování planety postupuje geometrickou řadou, ale produkce potravin pouze řadou aritmetickou, což vede v budoucnosti k nedostatku potravin.²⁰ Právě rychlý ekonomický růst, ke kterému docházelo během průmyslové revoluce byl pozoruhodný, protože převyšoval populační růst a poskytoval únik z malthusovské pasti (teorie geometrického růstu populace a aritmetického růstu produkce potravin zde tedy neplatí). Mohutná industrializace vedla k tzv. demografické revoluci, což lze charakterizovat jako převratnou změnu demografických vlastností společnosti. Jedná se především o pokles hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti se současnou klesající kojeneckou úmrtností.²¹ Nárůst produktivity práce je tedy považován za hlavní faktor, který je zodpovědný za růst HDP na obyvatele – to bylo patrné zejména od poloviny 19. století. Většina ekonomického růstu ve 20. století byla způsobena technologickým pokrokem, který je symbolizován zvýšenou produkcí na dílčí jednotky práce, materiálu, energie a půdy. Růstu produkce vychází také z použití většího množství vstupů. Obě tyto změny zvyšují výkon ekonomiky.

¹⁸ <https://www.ubs.com/microsites/nobel-perspectives/en/laureates/robert-solow.html>

¹⁹ <https://opentextbc.ca/principlesofeconomics/chapter/20-2-labor-productivity-and-economic-growth/>

²⁰ Tisdell, Clem (1 January 2015). "*The Malthusian Trap and Development in Pre-Industrial Societies: A View Differing from the Standard One*" (PDF). University of Queensland. Retrieved 26 February 2017. - https://en.wikipedia.org/wiki/Malthusian_trap#cite_note-5

²¹ https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=55663

Během *průmyslové revoluce* začaly ve výrobě stroje nahrazovat ruční práce a nové postupy zjednodušovaly výrobu všech možných produktů. Přesné stroje dokázaly produkovat kovové součástky, které mohly být zaměnitelné a sestavování nebo oprava strojů byla dramaticky vylepšena.

Během *druhé průmyslové revoluce*, která probíhala na přelomu 19. a 20. století bylo hlavním faktorem růstu produktivity práce nahrazení práce lidí a zvířat prací mechanickou. Došlo také k dramatickému nárůstu výroby a spotřeby energie, protože výroba elektřiny parou nebo jinými pohonnými hmotami nahradily velmi omezeně využitelnou energii větru a vody. Od tohoto okamžiku lze přiřadit rostoucí výkon ekonomik s neustálým zlepšováním účinnosti výroby energie. Mezi další významné zdroje zvyšující se produktivity byla automatizace, zkvalitňování a rozšiřování dopravní infrastruktury (vodní cesty, železnice nebo dálnice), vývoj nových materiálů nebo rozvoj zdrojů energie. Jako zdroje energie jsou v této fázi vývoje myšleny parní stroje, spalovací motory a elektrické motory. Mezi další prvky, které významně přispěly k růstu produktivity byly skutečnosti, které se označují za tzv. zelenou revoluci.²²

Zelená revoluce, je charakterizována dramatickým nárůstem produkce zemědělských plodin (především pšenice a rýže), která byla způsobena zavedením odrůd s vysokou výnosností do rozvojových zemí v průběhu začátku druhé poloviny 20. století. První velké úspěchy lze pozorovat v Mexiku nebo v Indii. Nové odrůdy vyžadují nicméně velké množství chemických postřiků hnojiv a pesticidy, které vedou právě k rostoucím výnosům. Tyto postupy nicméně vyvolávají obavy o jeho vlivech na životní prostředí. Zároveň lze pozorovat, že chudí zemědělci, kteří si nemohou nákladné chemické prostředky dovolit často s těmito odrůdami sklízí nižší výnosy než s původními plodinami, které byly na danou oblast dobře uzpůsobeny. Jak už bylo zmíněno, tak za výrazným zvýšením produktivity práce stál v druhé polovině 19. století rozvoj železnice, parních strojů, žacích strojů nebo kombajnů. Důležitým faktorem bylo také výrazné snížení ceny oceli, které umožnilo produkovat stroje a dopravní prostředky ve větším množství a za nižší cenu než dříve. S tím zároveň souvisí změny v pracovní době. Koncem 19. století se

²² <https://www.britannica.com/event/green-revolution>

začíná prosazovat zkracování pracovní doby, protože k výrobě a přepravě zboží bylo zapotřebí méně práce, materiálu a energie. Reálné mzdy však s rostoucí produktivitou také vzrostly, což zaměstnancům umožnilo zlepšit úroveň kupovaných potravin nebo nakupovat spotřební zboží nebo lepší bydlení.

S předchozím souvisí i problémy, které právě ona masová výroba způsobená zvyšující se produktivitou a poptávkou způsobuje. Uvádí se, že tato zvýšená produkce nebo až nadspotřeba byla ve třicátých letech 20. století jednou z několika příčin Velké hospodářské krize. Což může znít paradoxně, protože po Velké hospodářské krizi došlo k obnovení hospodářského růstu právě i díky zvýšené poptávce po zboží a službách, jako jsou automobily, telefony, rádia, elektřina a domácí spotřebiče. Zároveň se objevily i nové druhy zboží a služeb jako byla televize, klimatizace nebo komerční letecká doprava (po roce 1950). Tyto nové produkty táhly poptávku, což vytvořilo prostor pro stabilizaci hospodářství, a to včetně stabilizace pracovní doby. K růstu po druhé světové válce přispělo také budování dálničních infrastruktur, stejně jako kapitálové investice do zpracovatelského a chemického průmyslu. Hospodářství po druhé světové válce také těžilo z objevu obrovského množství ropy po celém světě, zejména na Středním východě. Podle odhadu Johna W. Kendricka byly tři čtvrtiny růstu HDP na obyvatele USA v letech 1889 až 1957 způsobeny zvýšenou produktivitou. Ekonomický růst např. ve Spojených státech rostl až do Ropného šoku v roce 1973. V tomto roce se zpomalil. Naproti tomu např. v Asii byl růst od té doby silný, počínaje Japonskem a rozšířením na čtyři asijské tygře, Čínu, jihovýchodní Asii, indický subkontinent a asijský Pacifik. V roce 1957 měla Jižní Korea nižší HDP na obyvatele než Ghana a do roku 2008 byla 17krát vyšší než Ghana. Japonský hospodářský růst se od konce 80. let výrazně zpomalil.

Produktivita ve Spojených státech rostla v průběhu 19. století rostoucí rychlostí a byla nejrychlejší v raných až středních desetiletích 20. století. Americký růst produktivity se zrychlil ke konci století v letech 1996–2004 v důsledku zrychlení tempa technologických inovací známých jako Mooreův zákon. Po roce 2004 se růst produktivity v USA vrátil na nízkou úroveň 1972–96.

Lidský kapitál

Za hlavní faktor ovlivňující úroveň hospodářského růstu dané země je označován obvykle lidský kapitál dané země. Lze ho definovat jako úroveň dovednosti a znalostní úrovně obyvatelstva nebo pracovní síly. Lidský kapitál byl zahrnut do neoklasických i endogenních růstových modelů. Úroveň lidského kapitálu v konkrétních zemích je velmi obtížné měřit. Především proto, že je vytvářen jak institucionálně (ve školách), tak i doma nebo v práci. Ekonomové se pokouší měřit lidský kapitál pomocí několika řekněme základních faktorů. Jedná se o úroveň gramotnosti dané populace, úroveň počítačové gramotnosti, výše prodeje knih na osobu, úroveň formálního vzdělávání nebo průměrného výsledku testů na mezinárodních testech. Nejčastěji používaným měřítkem lidského kapitálu je ovšem délka školní docházky v dané zemi, která vychází z vývoje dat Robert Barro a Jong-Wha Lee. Toto opatření je široce využíváno, protože Barro a Lee poskytují údaje o mnoha zemích v pětiletých intervalech ve velmi dlouhém období.²³

Jedním ze základních problémů měření úrovně lidského kapitálu, na základě délky školní docházky je, že úroveň lidského kapitálu získané v jednom roce školní docházky není ve všech školách zemích a úrovních stejná. Tato metrika zároveň předpokládá, že lidský kapitál je rozvíjen pouze ve formálním vzdělávání. Přičemž lze obecně říci, že lidský kapitál je významně závislý nejen na školní docházce, ale také na rodině, oblasti, ve které člověk vyrůstá a žije, na společnosti, ve které se pohybuje a také na zdraví každého nositele lidského kapitálu. Přes tato potenciální omezení lze poukázat na tzv. Mincerovu rovnici, která udává, o kolik procent se navýší mzda s dodatečnými zvýšení školní docházky o jeden rok. Tato příjmová funkce dokazuje, že korelace mezi délkou školní docházky a úrovní dosahovaných výdělků existuje.²⁴

Veřejné instituce

Jako další faktor, který významně ovlivňuje prosperitu nebo míru hospodářského růstu země jsou její instituce. Dobře fungující právní a administrativní organizace, které

²³ http://www4.fe.uc.pt/mapsdbarro_aer01.pdf

²⁴

https://www.researchgate.net/publication/321827417_Odhad_Mincerovy_funkce_v_podminkach_Ceske_republiky

tvoří právní prostředí v dané zemi je základem každé dobře fungující společnosti. Takové prostředí pak vytváří atmosféru, ve které je prostor pro vytváření bohatství. Pokud na druhou stranu takové instituce selžou a důvěra v prostředí je narušena, tak ekonomika může být značně narušena. Kvalitní prostředí a dobrá spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem je zvláště důležitá, pokud jde se bavíme o zvýšení produktivity práce. Pokud však nebudou existovat silné a nezávislé instituce, může se situace dostat mimo rovnováhu a nejvíc ztratný na tom bude spotřebitel.

Ricardo Hausmann, který je bývalý ředitelem Centra pro mezinárodní rozvoj Harvard University uvádí, že zdravý vztah mezi obchodem a vládou by měl být prioritou ekonomiky v jakékoli fázi jejího vývoje. Instituce jsou klíčem k vytvoření takového dlouhodobého prostředí, které umožní spolupráci veřejného a soukromého sektoru ve veřejném zájmu.²⁵

Podnikatelské a podnikatelské prostředí

Lze uvést, že podnikatelé jsou v rámci ekonomiky relativně vzácní. Například i v ekonomikách, které jsou na inovacích založeny začíná v kterémkoli roce podnikat pouze 1–2 % ekonomicky aktivní populace.²⁶ Přesto jsou podnikatelé, a zejména ti inovativní, životně důležití pro konkurenceschopnost ekonomiky dané země. Zisky z podnikatelské činnosti jsou realizovány, pouze pokud je podnikatelské prostředí nastaveno směrem k inovacím. V rámci inovací musí stát ovšem počítat i s tím, že počet pracovních míst se může vzhledem k zaváděným inovacím v rámci, kterých mohou stroje nahrazovat lidi, stoupat. S ohledem na vývoj inovací v současné době, které se často zaměřují na nahrazení lidské práce vyvstává také otázka zdanění. Lidská práce je standardně zdaněná v celém světě, ale otázka je, zdali bude v budoucnu zdaněna např. i práce robotů.

Podnikání je pochopitelně základem hospodářského rozvoje v dané zemi. Velikost přínosů, které z podnikání stát získává je ovšem zásadně závislý na volnosti a flexibilitě

²⁵ <https://www.weforum.org/agenda/2015/01/why-institutions-matter-for-economic-growth/>

²⁶ <https://wol.iza.org/articles/entrepreneurs-and-their-impact-on-jobs-and-economic-growth/long>

s jakou mohou podnikatelé na trhu působit. Pokud prostředí nebude pro podnikatel vhodné, mohou se někteří (samozřejmě pokud jim to povaha podnikání dovoluje) přesunout do jiné země za prostředím, které je vhodnější. Uvedené se stává v případech, kdy jsou bariéry podnikání příliš veliké. Toto si státy, resp. vlády pochopitelně uvědomují, a proto se často snaží prostředí pro inovace podporovat. Případně využívá nástrojů jako jsou investiční pobídky nebo daňové prázdny.

3.3.3 Teorie ekonomického růstu

Ekonomická teorie obsahuje široké spektrum přístupů a pohledů na ekonomický růst. Liší se především v rozdílném zohlednění jednotlivých faktorů ovlivňujících ekonomický růst a různých aspektů růstu.

Klasická teorie růstu

Klasická teorie růstu tvrdí, že ekonomický růst se sníží nebo bude stagnovat kvůli rostoucí populaci a omezeným zdrojům. Ekonomové zastupující klasické teorie růstu věřili, že dočasné zvýšení reálného HDP na osobu by způsobilo populační explozi, která by následně snížila reálný HDP. David Ricardo, jeden z hlavních představitelů klasické ekonomie, za klasickou teorií růstu prezentoval existenční minimum, které bylo považováno za minimum pro přežití dělníka. Příjmy, které byly nad rámec existenčního minima byly považovány za zisk. S tímto pojetím souvisel způsob, jakým různé třídy ve společnosti využívaly své mzdy. Například pracovníci utráceli svou mzdu na živobytí, pronajímatelé utratili své výdělky za zvýšení kvality bydlení a průmysl znovu investoval své zisky do svých podniků. Ekonomové věřili, že pokud by reálný HDP vzrostl nad toto existenční minimum, tak by vzrostla populace a tím by se reálné HDP na osobu vrátilo na úroveň existenčního minima. Jedná se tedy o určitý druh rovnovážné/potenciální úrovně HDP na osobu, ke které se ekonomika vždy vrátí. Na druhou stranu, pokud by se reálné HDP na hlavu snížilo, část populace by zemřela a tím, by se opět hodnota reálného HDP na osobu vrátila na onu potenciální hranici. Historie následně ukázala, že klasičtí ekonomové se se svou teorií růstu mýlí. I když se počet obyvatel dramaticky zvedl, tak mzdy a

hospodářský růst se také značně zvýšily. Kritici klasické teorie růstu tvrdí, že její autoři nezohlednili především roli technologie při zvyšování úrovně a kvality života obyvatel.

Klasická teorie růstu vznikla na paralelně s průmyslovou revolucí probíhající ve Velké Británii. Při formulování teorie se klasičtí ekonomové snažili poskytnout přehled základních a velmi širokých faktorů a mechanismů, které ovlivňují ekonomický růst, na nichž je celý proces ekonomického růstu založen. Změny parametru zisku byl pro klasické ekonomy hlavní bod jejich ekonomické analýzy dlouhodobého vývoje ekonomiky. Právě proto považovali akumulaci kapitálu a investice ve formě zisků za hnací sílu ekonomického růstu. Hlavními ekonomy, kteří se touto teorií zabývali byly angličtí ekonomové Adam Smith, Thomas Malthus anebo David Ricardo. Cílem těchto ekonomů, kteří žili v 18. a 19. století a zažívali průmyslovou revoluci bylo zkoumat, poznat, vysvětlit a popsat síly, kterými se řídí fungování této nové ekonomické reality. Zároveň se pokusili propagovat myšlenku, že individuální iniciativa podnikatele, může v prostředí volné soutěže přinést prospěch celé společnosti.

Neoklasická teorie růstu

Neoklasická teorie růstu je ekonomická teorie, která vysvětluje závislost ekonomického růstu na kombinaci tří hnacích sil: práce, kapitál a technologického pokroku. Teorie uvádí, že krátkodobá rovnováha je výsledkem různého množství práce a kapitálu přítomných v produkční funkci. Dále také tvrdí, že technologické změny mají hlavní vliv na ekonomiku a že hospodářský růst nemůže pokračovat bez technologického pokroku. Neoklasická teorie růstu definuje tři faktory nezbytné pro růst ekonomiky. Jedná se o práci, kapitál a technologickou úroveň. Neoklasická teorie růstu však uvádí, že rovnováha v krátkém období a v dlouhém období není jedno a totéž, protože rovnováha v dlouhém období žádný z uvedených faktorů nepotřebuje. Tato teorie růstu předpokládá, že akumulace kapitálu v ekonomice a způsob, jakým lidé tento kapitál používají, je pro ekonomický růst důležitá. Jeho výkon dále určuje vztah mezi kapitálem a prací v ekonomice. Konečně se také předpokládá, že technologie zvyšuje produktivitu práce a zvyšuje výstupní výkony práce.

Proto se produkční funkce neoklasické teorie růstu používá k měření růstu a rovnováhy ekonomiky. Tato funkce je $Y = AF(K, L)$.

Y označuje hrubý domácí produkt ekonomiky (HDP)

K představuje jeho podíl na kapitálu

L popisuje množství nekvalifikované pracovní síly v ekonomice

A představuje určující úroveň technologie

Avšak kvůli vztahu mezi prací a technologií je výrobní funkce ekonomiky často přepsána jako $Y = F(K, AL)$.

Vliv technologie v rámci neoklasické teorie růstu

Zvýšení některého ze vstupů ukazuje účinek na výsledný HDP, a tedy zároveň na rovnováhu ekonomiky. Pokud však všechny tři faktory neoklasické teorie růstu nejsou všechny stejné, návratnost nekvalifikované pracovní síly a kapitálu do ekonomiky se sníží. Tyto snížené výnosy znamenají, že zvýšení kapitálu a práce má exponenciálně klesající výnosy, zatímco technologie je ve svém přínosu k finální produkci neomezená. Tuto teorii představili v roce 1956 ekonomové Robert Solow a Trevor Swan. Celá teorie ukazuje, že ekonomický růst je dán výsledkem tří klíčových faktorů: práce, kapitálu a technologické úrovně. Přičemž ekonomika má omezení ve formě kapitálu a práce, ale faktor technologického pokroku je v podstatě neomezený.

Teorie endogenního růstu

Od 80. let 20. století jsou vyvíjeny nové teorie hospodářského růstu, reagující na sporné výpovědi tradičního neoklasického (Solowova) modelu růstu. Teorie endogenního růstu se snaží vysvětlit dlouhodobé přetrvávání rozdílů mezi rozvinutými a méně rozvinutými zeměmi. Vysvětlení spočívá v technologickém pokroku v podobě zkvalitňování fyzického i lidského kapitálu. Tento technologický pokrok má endogenní charakter – je generován silami uvnitř ekonomiky.

Tento technologický pokrok je přitom podmíněn:

1. určitou výchozí kvantitativní i kvalitativní úroveň fyzického kapitálu. Významné nové myšlenky (objevy, zlepšení) vznikají a při určité relativně vysoké ekonomické úrovni, která umožňuje financovat výzkum, zvyšovat kvalifikaci pracovníků apod.,
2. určitými institucionálními podmínkami, jako jsou vládní podpora výzkumu (což se dá odůvodnit charakterem vědomostí jako veřejného statku), tradiční iniciativou pracovníků aj.

Endogenního ekonomického růstu nelze tudíž dosáhnout v jakékoliv ekonomice pouhým jednorázovým poskytnutím moderního kapitálového vybavení a zaškolením pracovníků, nýbrž je výsledkem dlouhodobého ekonomického vývoje.²⁷

Teorie exogenního růstu

Exogenní růst, klíčový princip neoklasické ekonomické teorie, uvádí, že růst je podporován technologickým pokrokem nezávislým na ekonomických silách. Exogenní růstové i endogenní růstové teorie jsou součástí neoklasických růstových modelů. Exogenní růst, který je klíčovým principem neoklasické ekonomické teorie uvádí, že růst je podporován technologickým pokrokem nezávislým na ekonomických silách. Zatímco modely exogenního a endogenního růstu společně zdůrazňují roli technologického pokroku při dosahování udržitelného hospodářského růstu, tak první z nich předpokládá, že tato klíčová proměnná se vyvíjí mimo ekonomický systém, zatímco druhá naznačuje, že činnosti v rámci ekonomického systému vedou k jejímu vytvoření.²⁸

Nová teorie růstu

Nová teorie růstu je ekonomická teorie, která předpokládá, že lidské touhy a nová přání stále podporují rostoucí produktivitu a ekonomický růst. Nová teorie růstu tvrdí, že skutečný hrubý domácí produkt (HDP) na osobu se bude trvale zvyšovat kvůli snahám lidí o zisk. Nová teorie růstu tedy předpokládá, že touha a přání obyvatelstva budou řídit pokračující růst produktivity a ekonomický růst. Tvrdí tedy, že skutečný HDP na osobu se

²⁷ <https://www.investopedia.com/terms/e/endogenousgrowththeory.asp>

²⁸ <https://www.investopedia.com/terms/e/exogenous-growth.asp>

bude kvůli snahám lidí o zisk stále zvyšovat. Teorie zároveň zdůrazňuje důležitost podnikání, znalostí, inovací, technologií a odmítá obecný názor, že ekonomický růst je určován vnějšími, nekontrolovatelnými silami. Přičemž znalosti a s tím související inovace se považují za parametry růstu, které nepodléhají omezením nebo zákonu klesajících výnosů, jako je tomu např. u Poskapitálu.²⁹

Keynesovský model růstu

V rámci růstových modelů se zaobírá Keynes primárně růstem v hospodářství, které nemá plnou zaměstnanost. Vychází ze zásadního předpokladu, že určující stimul růstu hospodářství je poptávka. Domácí nebo případně zahraniční. Model ovšem staví na předpokladu, že v ekonomice existují volné výrobní kapacity. Jedná se především o dostatečný rozsah nabídky pracovní síly o adekvátní kvalifikaci. Přičemž Keynes předpokládá, že stimulem hospodářského růstu je rostoucí agregátní poptávka; může být vyvolána („tažena“) růstem spotřeby, zvyšováním investic podnikové sféry, růstem vládních výdajů nebo růstem exportu.

3.4 Ekonomický cyklus – čím je definován

Hospodářský cyklus definuje jeden hlavních principů tržní ekonomiky, a to jsou hospodářské cykly. Hospodářský znamená, že se střídají fáze růstu ekonomik a fáze poklesu. Zpravidla rozlišujeme dva základní typy výkyvů. Jedná se o strukturální výkyvy a o cyklické výkyvy. Ke strukturálním výkyvům dochází v protože se mění priority a požadavku spotřebitelů a jednou je v kurzu jedno odvětví nebo výrobek a příště už táhne zase jiné odvětví. Na druhou stranu strukturální výkyvy znamenají, že se některá odvětví smršťují nebo naopak expandují. Důsledek je takový, že u odvětví, kde se poptávka smrskne jsou hromaděny přebytky a u jiných odvětví může být naopak nedostatek. *Strukturální cykly* jsou přirozenou součástí tržního prostředí a dodávají ekonomce pružnost a umožňují se hráčům na trhu adaptovat. Protekcionistické ekonomiky se mohou strukturální cyklům snažit zabránit tak, že zavedou dovozní nebo administrativní cla, která

²⁹ <https://www.investopedia.com/terms/n/new-growth-theory.asp>

znemožní import vybraného zboží a tím vlastně narušují hospodářskou soutěž. Jedná se v podstatě o určitou formu státní subvence svého průmyslu, protože se tak snaží zpravidla ochránit domácí odvětví, které přišlo o komparativní výhodu a není již tedy plně konkurenceschopné. S protekčními cly je ovšem zpravidla spojen také klesající export a snižující se přísun devizových prostředků. V dnešní situaci na světě se dá říci, že žádná ekonomika není schopna přežít úplně sama a vlastní trh ji tedy nestačí. Cyklické výkyvy jsou opačným proces než strukturální. U strukturálního cykly se jedno odvětví smršťuje a druhé expanduje, ale v cyklickém výkyvu dochází k všeobecnému poklesu nebo expanzi. V případě poklesu hrozí pochopitelně snižování produkce a s tím spojené rostoucí nezaměstnanost. Negativní cyklický výkyv není příjemný, ale ekonomiky s ním zpravidla nemohou mnoho dělat. Stát pochopitelně drží nástroje měnové nebo fiskální politiky, ale mnohdy je těžké posoudit, zdali se jedná zrovna o cyklický výkyv, a proto rozhodnout, zdali má nebo nemá být do ekonomiky zasaženo je složité rozhodnutí, které může v konečném důsledku přinést více škody než užítku.

3.4.1 Fáze hospodářského cyklu

Hospodářské cykly si lze představit jako sinusoidu, na které se střídají fáze expanze (růstu) a (recese). Expanze v podstatě znamená zrychlující růst reálného HDP, a naopak recese znamená klesající růst reálného HDP. O recesi se zpravidla hovoří pokud reálný HDP klesá dvě po sobě jdoucí období.

3.4.2 Příčiny hospodářských cyklů

Teorii vysvětlující hospodářské cykly je více, ale mezi dvě hlavní lze zařadit monetární teorii cyklů a reálnou teorii cyklů. Monetární teorie cyklů popisuje příčinu ve změnách peněžní zásoby, které způsobují ekonomice poptávkové šoky. Poptávkový šok může nastat například když centrální banka iniciuje zvýšení nominální peněžní zásoby, čímž docílí snížení úrokové míry. S nižší úrokovou mírou jsou peníze levnější a stoupá tedy růst investic a spotřeby, roste tedy agregátní poptávka. Růst agregátní poptávky se

projeví v růstu cen i nominálních mezd, takže firmy a zaměstnanci podlehnou finanční iluzi, a výroba a zaměstnanost proto roste a HDP se zvyšuje nad potencionální produkt.

Když se peněžní iluze, vytvořené centrální bankou rozplynou, zaměstnanost klesne a HDP se vrací na úroveň potencionálního produktu. Pozůstatkem „poptávkového šoku“ je ovšem vyšší cenová hladina, tedy zvýšena inflace.

Naproti tomu reálná teorie cyklu popisuje příčinu cyklických pohybů v reálných silách, jako jsou investiční vlny nebo vlny inovační. Keynes viděl hospodářské cykly jako střídavé vlny investičního pesimismu nebo optimismu, které vyvolávají změny agregátní poptávky a tím tedy i změny HDP.³⁰ Ekonom rakouské školy Joseph A. Schumpeter na druhou stranu považuje cykly za inovační vlny. Taková inovační vlna představuje pozitivní nabídkový šok, který uvede ekonomiku na cestu zrychleného růstu, avšak po skončení inovační vlny nastává opět prudké zpomalení.³¹ V souvislosti s inovačními vlnami se zmiňují i tzv. Kondratěvovy vlny je vyvolána radikální inovací, jejíž nástup a šíření je spojeno se zcela novými odvětvími. Uvádí se, že přichází přibližně každých 50 let.

- **První Kondratěvova vlna**

Začíná průmyslovou revolucí a končí zhruba v roce 1842. Váže se k vynálezu parního stroje.

- **Druhá Kondratěvova vlna**

Datuje se do období 1842 až 1898. Byla založena na výstavbě železnic a ocelářství.

- **Třetí Kondratěvova vlna**

Probíhala v období 1898 až 1950. Byla zahájena expanzí elektroenergetiky, elektrotechniky, automobilů a letadel.

- **Čtvrtá Kondratěvova**

Započala po roce 1950. Souvisí s vynálezem polovodičové elektroniky a mikroelektroniky.

Různé teorie hospodářských cyklů se rozhodně nevylučují. Každý cyklus může mít více příčin. Jak je uvedeno výše, tak v rámci kapitálových trhů dochází při expanzi k popletení trhů. Firmy byly přechodným poklesem úrokové míry popleteny. Dostali totiž

³⁰ Keynes obecná teorie zaměstnanosti, půroku a peněz 1936)

³¹ Schumpeter – teorie ekonomického vývoje 1934)

falešný signál. Považovali zlevnění kapitálu za dlouhodobý jev, podle kterého můžou plánovat investice, který by se jim při vyšší úrokové míře nevyplatili. Takže více investovaly. Pokud se opravdu nejedná o dlouhodobou změnu, tak se úroková míra časem vrací do původní pozice a firma pravděpodobně lituje, že se do investice pustila, protože se jí za těchto podmínky už nemusí vyplatit. Hospodářské cykly jsou tedy vlastně investiční cykly. Příčinou těchto poptávkových šoků může být chování centrální banky, která zvyšuje nebo snižuje peněžní zásobu v ekonomice. Změny v peněžní zásobě dočasně mění právě peněžní zásobu jejich růst vytváří inflační tlak. V takové situaci tedy mohou být původně dobré investice, již investice špatnými. Právě změna těchto vzorů chování zapříčiňuje, že se ekonomika vyvíjí cyklicky a nikoli hladce. Střídání expanze s recesí je tedy přirozený proces. Centrální banka pochopitelně nezvyšuje nebo nesnižuje peněžní zásobu svévolně, ale na základě toho, že by měla zvyšovat peněžní zásobu stejně jako se zvyšuje potenciální produkt. Odhadnout ovšem jaké úrovně potenciální produkt dosahuje není snadné, a ne vždy se to může podařit. Potenciální produkt představuje nejvyšší možný udržitelný výkon ekonomiky při daných množstvích a kvalitě vstupů. Jedná se tedy o situaci, kdy jsou optimálně využity disponibilní zdroje. Proti potenciálnímu produktu stojí reálný produkt, který pokud je nižší než potenciální produkt, tak je ekonomika v recesi. Pokud je stejný jako potenciální produkt, tak je ekonomika v rovnováze a pokud je reálný produkt nad potenciálním produktem, tak je ekonomika v konjunkturu a hrozí případné přehřátí ekonomiky.

Zmíněné investiční cykly bývají zároveň umocněny chováním účastníků na trhu aktiv. Pokud nastane expanze, tak následuje zpravidla poklesem úrokové míry, s klesající úrokovou mírou se zvyšují ceny akcií, dluhopisů nebo nemovitostí. Pokud expanze představuje pouze růst skutečného, a ne potenciálního produktu, tak může dojít na akciových trzích k tzv. spekulacní bublině. Podstatou spekulacní bubliny je právě situace, kdy klesne úroková míra, takže ceny na akciových trzích jdou nahoru. Do této situace se mohou zapojit spekulanti, kteří poptávají např. akcie tím, že všichni nakupují, protože očekávají, že zítra prodají za vyšší cenu. Všichni tedy nakupují nikdo neprodává a ceny letí vzhůru, Tím, že poptávka dramaticky převyšuje nabídku, tak cena letí nahoru do chvíle, dokud tato spekulacní bublina nepraská a ze situace kdy všichni chtějí kupovat se stává situace kdy všichni chtějí prodávat. Cena tedy letí zase strmě dolů.

Doporučení pro zmírnění hospodářských cyklů:

Je tedy zřejmé, že centrální banka má zásadní vliv na chod ekonomiky. Aby mohla centrální banka dobře plnit svou roli „průvodce“ země po zmíněné sinusoidě expanzí a recesí musí mít pravomoci provádět monetární politiku. Pokud ji má provádět dobře, tak se musí jednat o velmi nezávislou instituci na moci výkonné. Výkonná moc, by mohla chtít např. část dluhu, který vznikl neodpovědnou fiskální politikou, „umořit“ vytištěním peněz. Takový přístup se stále občas děje, a proto je naprosto zásadní, aby tyto dvě moci byly na sobě nezávislé. Tištěním peněz, a tedy zvyšováním peněžní zásoby totiž roste inflace nad potenciální produkt. První doporučení je tedy odpovědné zajištění nezávislosti centrální banky na moci výkonné.

Stejně jako má velký vliv centrální banka, tak jak je výše popsáno má velký vliv na chod ekonomiky i každý účastník trhu. Trh se nechová pouze podle tvrdých dat, ale i podle očekávání nebo podle nejistot, které mohou ovlivňovat chování investorů. Tím, že obchodní a samozřejmě i spekulanti na akciových trzích mají velkou moc, tak jako další z doporučení pro snížení rizika zvyšování dopadů hospodářských cyklů je omezit přístup na akciové trhy pouze vyškolených osobám. Doporučení je založeno hypotéze, která předpokládá, že vyškolená osoba nepodlehne tak snadno impulsivnímu chování trhů a tím lze úspěšně snížit riziko vytváření spekuláčních bublin.

3.4.3 Marx a ekonomický cyklus

Teorie krizí a hospodářského cyklu, zastává v rámci marxismu relativně důležitou pozici, protože se jedná se o silný argument proti kapitalismu. Poukazuje na kapitalismus jako na systém, který je v pravidelných intervalech zachvacován krizemi, což vede k hospodářským ztrátám a sociálnímu napětí. Marx hospodářský cyklus popisuje jako pravidelné smršťování a expandování rezervní armády nezaměstnaných. Marx tvrdil, že pokud dojde ke smrštění oné armády nezaměstnaných zapříčinilo omezení ve výrobě, protože smrštění dostupné pracovní síly zvyšuje tlak na mzdy, v jehož důsledku se podnikům snižovaly zisky. Odebíraly je právě zvýšené mzdy. Tím, že klesly zisky, tak

klesly i investice, protože chyběli finanční zdroje na investice. Pokles investic vedl ke snížení výroby, což uvolnilo část pracovní síly a armáda nezaměstnaných se opět rozšířila, čímž se ulevil tlak na růst mezd. Tímto krokem je kruh uzavřen a může se opakovat stále dokola.

Marx zároveň připouštěl, že je pokles mezd a potřeby doprovázen růstem zisk a investic. Neměl tedy žádný problém pro přeměnu úspor v investice. Nepočítalo se, že by dělnici spořili, protože veškeré úspory měly formu zisků, které vždy investovali kapitalisté.

4 Vlastní práce

4.1 Velká hospodářská krize

Velká hospodářská krize byla těžká celosvětová ekonomická deprese, která trvala po většinu 30. let a začala ve Spojených státech. Počátek Velké hospodářské krize se v různých světových zemích lišil, ovšem ve většině zemí začala v roce 1929 a trvala do pozdních 30. let. Jednalo se o nejdelší, nejhlubší a nejrozšířenější ekonomickou recesi 20. století. Na příkladu Velké hospodářské krize (VHK) lze ilustrovat, jak intenzivně může globální ekonomika klesat. Za počátek VHK se označuje 4. září 1929, kdy nastal výrazný pokles cen akcií a tím byl spuštěn proces celosvětového pádu akcií, který se uskutečnil 29. října 1929 (tento den je také označován jako Černé úterý). Mezi lety 1929 a 1932 celosvětový hrubý HDP klesl o odhadovaných 15 %. Pro srovnání lze uvést, že celosvětový HDP klesl během Velké krize v roce 2008 o méně než 1 %. Některé ekonomiky se začaly zotavovat již první polovině 30. let, ovšem v mnoha zemích trvaly dopady krize až do začátku 2. světové války. VHK měla ničivé účinky napříč bohatými i chudými zeměmi. Mezinárodní obchod klesl o více než 50 % a nezaměstnanost v USA vzrostla na 23 % a v některých zemích dokonce až 33 %. Jako jedna z mála zemí, která nebyla krizí významně zasažena byl Sovětský svaz. Hlavní důvod je právě jeho malé zapojení do globální ekonomiky a do struktur kapitalismu. Krize byla nicméně využita k upevnění Stalinovy moci. V roce 1928 Stalin zavedl plánovanou ekonomiku. Jeho první pětiletý plán nařizoval rychlou industrializaci a „kolektivizaci“ malých rolnických farem. Stalin zároveň veškerou opozici přesunul do pracovních táborů na Sibiři a zahájil program Velké čistky.³²Města po celém světě byla krizí těžce zasažena. Jednalo se zejména o ty, která byla závislá na těžkém průmyslu. Výstavba byla v mnoha zemích prakticky zastavena. Zemědělské a rurální oblasti trpěli prudkým poklesem cen plodin, který klesl přibližně o 60 %.

³² http://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=2&psid=3433

4.1.1 Velká hospodářská krize z pohledu keynesiánství

Britský ekonom John Maynard Keynes v obecné teorii zaměstnanosti, úroků a peněz tvrdil, že nižší agregované výdaje v ekonomice přispěly k masivnímu poklesu příjmů a zaměstnanosti. V takové situaci dosáhla ekonomika rovnováhy při nízké úrovni ekonomické aktivity a vysoké nezaměstnanosti. Keynesova základní myšlenka byla jednoduchá. Musí být zachována plná zaměstnanost, vlády musí akceptovat vytváření deficitů (pokud ekonomika zpomaluje), protože soukromý sektor by nebyl schopen vytvářet dostatečné množství investic, aby udržel produkci na úrovni, která by ekonomiku vytáhle z recese. Proto keynesiánští ekonomové apelovali na vlády, aby v době hospodářské krize zvýšily vládní výdaje nebo snížili daně. S postupující depresí, hledali vlády nástroje, jak recesi zastavit a proces zvrátit. Např. prezident Roosevelt zavedl známý program New Deal. Jednalo se o sérii programů jako byly veřejné práce, finanční reformy anebo nové regulace. Cílem bylo zastavit recesi, ale samotné myšlenky vyrovnaného rozpočtu se nevzdal. Podle keynesiánů se tím ekonomika zlepšila, ale veřejné výdaje nebyly dostatečně velké na to, aby do druhé světové války ekonomiku USA vyvedli z recese.³³

4.1.2 Dopad finanční krize na kapitalismus

Kapitalismu byl krizí značně otřesen. V rámci americké politiky byl prezident Herbert Hoover velkým zastáncem laissez-faire, který významně selhal. V důsledku tohoto lidé hlasovali pro Franklina Roosevelta. Jeho keynesiánská ekonomika slíbila, že vládní výdaje skončí depresí. Tato nová politika zafungovala a v roce 1934 rostla ekonomika o 10,8% a nezaměstnanost klesala. Prezident Roosevelt reagoval na vysoký státní deficit ve výši 5 bilionů dolarů a v roce 1938 snížil vládní výdaje a deprese opět pokračovala. Jedná se tedy o zásadní dopad na kapitalismus a ekonomické chování politiků, protože tuto chybu již nikdo nechce opakovat, a proto se země část spoléhají na deficitní rozpočty a jiné nástroje expanzivní fiskální politiky. VHK skončila v USA v roce 1939, kdy vládní výdaje

³³ *Klein, Lawrence R. (1947). "The Keynesian Revolution". New York: Macmillan: 56–58, 169, 177–79. ; Rosenof, Theodore (1997). Economics in the Long Run: New Deal Theorists and Their Legacies, 1933–1993. Chapel Hill: University of North Carolina Press. ISBN 0-8078-2315-5.*

začali stoupat a stoupali až do druhé světové války. To vedlo k mylnému přesvědčení, že vojenské výdaje jsou pro ekonomiku dobré.³⁴

4.1.3 Dopad finanční krize na socialismus

V socialistickém Sovětském svazu zavedl Stalin v průběhu VHK celou řadu nových programů. Věřil, že jedinou cestou, jak krizi uniknout je zahájit silnou industrializaci Sovětského svazu. Jak už bylo uvedeno výše, tak první „pětiletka“ obsahovala programy na rychlou industrializaci a provedení kolektivizace zemědělských a rolnických farem. Tedy jejich předání pod správu centrálního úřadu. Sovětskému svazu se podařilo v průběhu velké krize vybudovat ekonomiku a vytvořit miliony nových pracovních míst.

Obecně se uvádí, že ekonomický růst byl závratný, nicméně daní za to bylo, že zemědělci a farmáři se museli vzdát svých farem a v případě projevení nesouhlasu je čekali drakonické tresty. Spustil tedy již zmíněnou Velkou čistku, která vedla mimo jiné k odchodu části inteligence.

³⁴ <https://www.thebalance.com/effects-of-the-great-depression-4049299>

4.2 Porovnání socialismu a kapitalismu na základě ekonomických parametrů

4.2.1 Vývoj v západní Evropě

V průběhu tzv. zlatého věku kapitalismu, jak je označováno období první poloviny druhé poloviny 20. století, roste HDP v západoevropských zemích o 4,8 %. V druhé polovině v letech 1973–1998 dochází ke zpomalení růstu na 2,1 % HDP.

Jako hlavní důvody zpomalení jsou uváděny tyto tři:

- a) zpomalení tempa růstu populace z 0,7 % na 0,3 %. Hlavním faktorem je významný pokles porodnosti,
- b) významný nárůst nezaměstnanosti,
- c) zpomalení růstu produktivity práce, která roste v období 1973–1998 pouze o 2,3 % ročně oproti 4,8 % roční zvýšení produktivity ve zlatém věku.

Při celkovém pohledu na vývoj ekonomik v západní Evropě v průběhu druhé poloviny 20. století je významným a viditelným prvkem zásadní nárůst nezaměstnanosti, a to především v období od roku 1973. Ve zlatém období se jednalo o průměrnou míru nezaměstnanosti kolem 2,6 %, ale v období 1974–1983 se jednalo už o 6 % a v období 1984–1994 dokonce o 9,2 %. Jedná se o hodnotu, která je skoro čtyři krát větší než hodnota v tzv. zlatém věku kapitalismu. Jedná se o úroveň nezaměstnanosti, která pokud nebude dostatečně kompenzována sociální politikou a politikou nezaměstnanosti může vytvořit ve společnosti značné napětí. Za hlavní důvod k tomuto růstu nezaměstnanosti se uvádí změna makroekonomické politiky. to bylo diktováno událostmi, ale jeho pokračování odráželo základní ideologický posun. Jak práce uvádí, tak primárním cílem západoevropských států po válce bylo dosažení maximální zaměstnanosti a rychlého hospodářského růstu. Tento přístup se značně lišil např. od přístupu ekonomik v průběhu meziválečného období, kde docházelo k zaměření se na udržení konkrétní úrovně směnného kurzu, vyrovnané státního rozpočtu anebo vyrovnané cenové hladiny.

V 70. letech byly již hlavní cíle plné zaměstnanosti a hospodářského růstu splněny a hlavní důraz byl tedy dále směřován k dosažení stabilní cenové hladiny. Na počátku 70. let, po odchodu od Brettonwoodského měnového systému, který vyžadoval od svých členů, aby

udržovali fluktuační svyých měnných kurzů v rozpětí jednoho procenta kolem pari hodnoty (měnová parita je stav ekvivalence mezi veličinami základních peněžních jednotek dvou národních měn) vyjádřené v USD, přišly vlády o jistotu kurzu, což vneslo do ekonomiky mírné zmatení. Uvedené se navíc stalo v době zvýšeného inflačního očekávání, které bylo navíc umocněno první ropným šokem v roce 1973, který byl spojený s OPEC a kdy cena ropy vyskočila o téměř 400 %³⁵. Převládal názor, že rostoucí inflace může přerůst v hyperinflaci, což by mohlo ekonomiky výrazně ohrozit.

Změna v ekonomických postojích souvisí i s tím, že Keynesova ekonomická teorie byla odsunuta bokem a přišla o svůj významný vliv na ekonomické uspořádání států západní Evropy. Pozornost se obrací na rakouskou školu s jejími představiteli jako jsou Friedman a Hayek. Tito ekonomové považovali v tuto chvíli nezaměstnanost za použitelný ekonomický nástroj pro boj s vysokou inflací. Dále prosazovali, aby byla odpovědnost za hospodářskou politiku přesunout z ministrů financí na centrální banky. Zároveň pokud by to bylo možné, tak by měly mít banky možnost působit bez politického tlaku. Nastavené deflační politiky byly do roku 1983 docela úspěšné. V období let 1973–1983 se podařilo inflaci udržet na průměrné hodnotě 11,2 %. V období 1983–1993 to bylo dokonce až 4,5 %.³⁶

³⁵ <https://www.thebalance.com/opec-oil-embargo-causes-and-effects-of-the-crisis-3305806>

³⁶ https://read.oecd-ilibrary.org/development/the-world-economy_9789264022621-en#page134

	HDP per capita		HDP a odpracovanou hodinu	
	1950 - 73	1973 - 98	1950 - 73	1973 - 98
Francie	4,1	1,6	5	2,5
Německo	5	1,6	5,9	2,4
Itálie	5	2,1	5,8	2,3
UK	2,4	1,8	3,1	2,2
12 západní zemí	3,9	1,8	4,8	2,3
Irsko	3	4	4,3	4,1
Španělsko	5,8	2	6,4	2,9
USA	2,5	2	2,8	1,5

Západoevropské státy a USA: Úroveň produktivity práce a HDP per capita pro roky 1950-98. Hodnoty představují meziroční průměrný očištěný růst.

Table 3-8. Experience of Unemployment and Inflation in Advanced Capitalist Countries, 1950-98

	Level of Unemployment (per cent of labour force)				Changes in consumer price index (annual average compound growth rate)			
	1950-73	1974-83	1984-93	1994-98	1950-73	1973-83	1983-93	1994-98
Belgium	3.0	8.2	8.8	9.7	2.9	8.1	3.1	1.8
Finland	1.7	4.7	6.9	14.2	5.6	10.5	4.6	1.0
France	2.0	5.7	10.0	12.1	5.0	11.2	3.7	1.5
Germany	2.5	4.1	6.2	9.0	2.7	4.9	2.4	1.7
Italy	5.5	7.2	9.3	11.9	3.9	16.7	6.4	3.5
Netherlands	2.2	7.3	7.3	5.9	4.1	6.5	1.8	2.2
Norway	1.9	2.1	4.1	4.6	4.8	9.7	5.1	2.0
Sweden	1.8	2.3	3.4	9.2	4.7	10.2	6.4	1.5
United Kingdom	2.8	7.0	9.7	8.0	4.6	13.5	5.2	3.0
Ireland	n.a.	8.8	15.6	11.2	4.3	15.7	3.8	2.1
Spain	2.9	9.1	19.4	21.8	4.6	16.4	6.9	3.4
Western Europe Average	2.6	6.0	9.2	10.7	4.3	11.2	4.5	2.2
Australia	2.1	5.9	8.5	8.6	4.6	11.3	5.6	2.0
Canada	4.7	8.1	9.7	9.4	2.8	9.4	4.0	1.3
United States	4.6	7.4	6.7	5.3	2.7	8.2	3.8	2.4
Average	3.8	7.1	8.3	7.8	3.4	9.6	4.5	1.9
Japan	1.6	2.1	2.3	3.4	5.2	7.6	1.7	0.6

Sources: Unemployment 1950-83 from Maddison (1995a), p. 84, updated from OECD, Labour Force Statistics; Consumer Price Index 1950-83 from Maddison (1995a), updated from OECD, Economic Outlook, December 1999.

https://read.oecd-ilibrary.org/development/the-world-economy_9789264022621-en#page135

4.2.2 Vývoj na východě

Po pádu bývalého Sovětského svazu v roce 1991 se objevilo 15 následnických států. Ve všech těchto zemích bylo již v letech 1973–1990 velmi výrazné zpomalení hospodářského růstu. Důvod zpomalení a v některých případech dokonce klesání byl velmi odlišný od důvodů, které jsou zmíněny v rámci západní Evropy. Sovětský svaz byl od světové ekonomiky relativně izolován, a proto byl ušetřen od inflačních šoků a spekulativních pohybů kapitálu. Ve východním bloku nebyla nezaměstnanost a úroveň produktivity práce

byla na poloviční úrovni proti západní Evropě. Faktory, které tedy určovali krizi v západní Evropě v Sovětském svazu nefungovaly. Z pohledu ekonomiky nejzásadnější bylo, že po roce 1973 se faktor celkové produktivity stal výrazně záporným. Růst produktivity práce se dramaticky zpomalil a produktivita kapitálu dokonce klesala.³⁷

Pro toto zpomalení existují tři hlavní důvody:

- a) prvním byl pokles mikroekonomických efektivity,
- b) druhým byl zvýšený břemeno vojenských výdajů a souvisejících výdajů,
- c) třetím bylo vyčerpání přírodních zdrojů nebo jejich znehodnocení neekologickým přístupem.

Nedostatky a nešetrnost v distribuci zdrojů byly zjevné. Průměrné a přírůstkové poměry vstupního kapitálu na výslednou produkci byly výrazně vyšší než v západních kapitalistických zemích. S materiálem se nešetřilo, protože byl dodáván výrazně pod cenou. Poměr spotřeby oceli na objem HDP byla čtyřikrát větší než ve Spojených státech a výrazně větší než v západoevropských zemích. Průměrná průmyslová firma měla v SSSR v roce 1987 v průměru 814 pracovníků. Pro srovnání v Německu nebo ve Velké Británii to bylo kolem 30 pracovníků. Přenos technologií ze západní Evropy, byl díky obchodním omezením znemožněn. Ekonomice také nepomáhalo obchodní omezení pro transfer technologií ze západu, nedostatek přímých zahraničních investic nebo velmi omezená možnost přístupu k zahraničním inženýrům a vědeckým pracovníkům. Pracovní motivace pracovníků byla velmi nízká a vyhýbaní se práci nebo simulování na pracovišti také nebylo neobvyklé. pobídky byly špatné, sladění v práci bylo obyčejné klavír. Nízké mzdy, které pracovníci dostávali ke zvednutí pracovní produktivity také nepřispěly.

Kvalita spotřebního zboží byla nízká. Maloobchodních prodejen a poskytovatelů služeb bylo málo. Spotřebitelské ceny neodpovídaly reálným nákladům. Potraviny jako chleba a máslo a služby jako bydlení byly státem silně dotovány. Spotřebitel ovšem trávil čas ve frontách před obchodem, kde čekal na nedostatkové zboží. Případně zboží vyměňoval nebo byl donucen uplácat, aby se k němu dostal.

³⁷ https://read.oecd-ilibrary.org/development/the-world-economy_9789264022621-en#page157

Dalším velkým problémem dané doby byly Sovětské výdaje na vojenské a kosmické úsilí, které tvořili v sedmdesátých a osmdesátých letech kolem 15 % DPH. Vůči HDP se jednalo o trojnásobek proti USA a pětinasobek pro zemím západní Evropy. Ekonomiku sovětského svazu také velmi zatěžovaly realizované finanční závazky vůči Afganistánu, Kube, Mongolsku, Severní Koreji Vietnamu anebo vůči zemím v Africe.

Dále také rostly náklady na těžbu přírodních zdrojů nebo obdělávání půdy. V padesátých letech 20. století byla zvyšující se produkce potravin zajištěna především využíváním nové a do té doby zemědělsky nevyužívané půdy. Tato půda byla již z velké části vyčerpána a výnosy nedosahovali původních objemů. Jako symbol extenzivního využití přírody může posloužit i příklad Aralského jezera, které bylo prakticky vysušeno. Náklady dále zvyšovalo i dobývání surovin ve střední Asii nebo na Sibiři, které byly výrazně vyšší než náklady těžby v evropské části Ruska. Rozhodně nepřispěla, ani jaderná havárie v Černobylu, která měla katastrofální dopad na velkou oblast Ukrajiny.

V letech 1985-90 Gorbačov začal v určité míře postupně zavádět politické svobody, nechal jít státy východní Evropy a zrušil centrálně řízenou ekonomiku. Boris Jelcin (ruský prezident v letech 1991–1999) vytvořil tržní ekonomiku a rozbil Sovětský svaz.³⁸

4.2.3 Přehled ekonomického růstu (HNP per capita, HDP PPC)

Na předchozí souhrn informací navazuje tabulkové vyjádření, které poukáže na ekonomické rozdíly ve vývoji evropských zemí. Pro prezentaci trendů jsou vybrány parametry, které jsou vhodné pro porovnávání výkoností ekonomik odlišných ekonomických zřízení a velkých časových rozestupů. Jedná se o parametry **hrubý národní produkt na obyvatele (dle PPC)** a **hrubý domácí produkt na obyvatele (dle PPC)**. Porovnávány jsou vybrané východoevropské a západoevropské ekonomiky.

Na základě dostupných dat, lze uvést, že většina západoevropských ekonomik se po druhé světové válce začala v ekonomických parametrech přibližovat Spojeným státům, tak uvedené země východního bloku se spojeným státům nepřibližují. Ekonomický poválečný boom, který se konal právě v západní Evropě se ve východním bloku nekonal. Jedním

³⁸ https://read.oecd-ilibrary.org/development/the-world-economy_9789264022621-en#page134

z hlavních důvodů je odmítnutí Marshallova plánu, který např. Československo chtělo přijmout, ovšem na základně tlaku sovětského svazu ho nakonec odmítlo. A to i přesto, že Sovětský svaz nebyl schopen poskytnout zemím vznikajícího východního bloku obdobnou hospodářskou pomoc jakou nabízeli právě Spojené státy prostřednictvím Marshallova plánu.

Interpretace HNP na obyvatele (HNP per capita):

Srovnání východoevropských a západoevropských zemí podle parametru hrubý národní důchod neboli hrubý národní příjem v roce 1990 a v meziválečném období nasvědčuje tomu, že centrálně plánovaná ekonomika neposkytuje ekonomikám dostatečné podněty pro využití ekonomického potenciálu daných států. Zatímco většina západoevropských států se svými ekonomickými ukazateli postupně přibližovali hodnotám Spojených států, tak středoevropské státy, zůstaly pozadu. Velmi dobře to jde vidět ve srovnání s ekonomikami, které dosahovali podobných ekonomických parametrů. V roce 1938 mělo Bulharsko a Rumunsko srovnatelný hrubý národní příjem na hlavu se státy jako jsou Řecko nebo Turecko. Československo se porovnávalo se zeměmi jako je Rakousko nebo Finsko, Maďarsko a Polsko s Itálií, Španělskem nebo Portugalskem. Jak je vidět v tabulce níže, tak hodnoty západních a východních zemí se od sebe značně rozešli. Presentované hodnoty jsou nepochybně zkresleny (východoevropské hodnoty jsou podhodnoceny kvůli podhodnoceným měnám v roce 1990). Nicméně hodnoty jsou i přesto nepochybně dostatečně vypovídající.

Země	Hrubý národní produkt per capita v 1990 USD	
	Rok 1938	Rok 1990
Rakousko	\$ 1800	\$ 19200
Československo	\$ 1800	\$ 3100
Finsko	\$ 1800	\$ 26100
Itálie	\$ 1300	\$ 16800
Maďarsko	\$ 1100	\$ 2800
Polsko	\$ 1000	\$ 1700
Portugalsko	\$ 800	\$ 4900
Španělsko	\$ 900	\$ 10900
Bulharsko	\$ 700	\$ 2200
Řecko	\$ 800	\$ 6000
Rumunsko	\$ 700	\$ 1600
Turecko	\$ 600	\$ 1600

<https://books.google.cz/books?id=XHRakdnpo3IC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Interpretace HDP na obyvatele (HDP per capita):

Níže uvedená tabulka zobrazuje vybrané evropské země a pořadí v jakých se v průběhu 20. století nacházeli v hodnotě HDP na hlavu. Časová osa představuje roky 1929, 1938, 2011 a 2017. Množina zemí obsahuje pro první dvě časová období Československo a pro druhá dvě období jeden z následnických států, Českou republiku. Hodnoty jsou tím nepochybně zkresleny, nicméně podíl hospodářství Slovenska nedosahoval v meziválečném období takových hodnot, aby data dramaticky zkreslil. V této tabulce se jedná spíše o trend než o přesné pořadí. U všech zemí s výjimkou Rakouska lze sledovat v průběhu času zhoršení výsledků. Rakousku se podařilo udržet si v podstatě stejné pořadí v průběhu celé druhé poloviny 20. století. Finsko si pohoršilo o deset příček a podobně úspěšná je i Itálie. Španělsko si pohoršilo již v roce 1938 o deset příček, nicméně tady zasáhl jistě faktor občasných válek. Ke konci století se si úroveň v podstatě také udrželo. I když se západoevropské země pohoršili o desítku stupňů, tak je to zpravidla způsobeno vysokým nárůstem HDP na hlavu v ropných emirátech nebo u asijských tygrů, které evropské země v této hodnotě překonávají. Trend u východních zemí je ovšem zřejmě mnohem silnější.

Polsko si pohoršilo o přibližně dvacet políček, Československo/Česká republika v podstatě také a nejhůře z uvedených zemí je na tom Rumunsko, které si pohoršilo o celý 40 příček.

Země/Pořadí ve světovém žebříčku v hodnotě HDP na hlavu v daném roce	1929	1938	2011	2017
Rakousko	16.	16.	12.	17.
Finsko	18.	15.	26.	27.
Itálie	17.	17.	29.	34.
Španělsko	19.	29.	28.	38.
Polsko	24.	23.	45.	52.
Československo/Česká republika	20.	18.	36.	39.
Rumunsko	23.	21.	74.	60.

<https://www.imf.org/en/data> a

https://e-archivo.uc3m.es/bitstream/handle/10016/4725/prados_international_EEH_2000_ps.pdf

4.3 Porovnání socialismu a kapitalismu na základě doplňkových parametrů

Socialistické vlády se snaží odstranit ekonomickou nerovnost přísnou kontrolou podniků a rozdělením bohatství prostřednictvím programů, z nichž mají prospěch chudí. Jedná se především o bezplatné vzdělávání nebo o bezplatnou zdravotní péči. Kapitalismus na druhé straně tvrdí, že soukromý podnik využívá ekonomické zdroje efektivněji než vláda a že společnost těží z toho, že je rozdělení bohatství společnosti určováno volně fungujícím trhem.

PŘEHLED HLAVNÍCH ROZDÍLŮ SOCIALISMU A KAPITALISMU

	Vybrané metriky pro dodatečné porovnání	Kapitalismus	Socialismus
Vlastnictví zdrojů	-	Výrobní prostředky vlastní soukromé osoby	Výrobní prostředky vlastní stát
Rovnost příjmů	Giniho koeficient	Úroveň příjmů je rozdělena na základě volných tržních sil	Příjmy jsou rozděleny na základě definovaných potřeb
Spotřebitelské ceny	-	Ceny jsou určeny vztahem nabídky a poptávky	Ceny jsou stanoveny centrální mocí
Inovace	-	Zdravotní péči poskytuje soukromý sektor	Zdravotní péče je bezplatná nebo dotovaná státem
Zdravotní péče	Kojenecká úmrtnost Střední délka dožití	Zdravotní péči poskytuje soukromý sektor	Zdravotní péče je bezplatná nebo dotovaná státem
Míra zdanění	-	Díky menší redistribuci bohatství je zdanění nižší	Vyšší míra zdanění díky vysoké míře redistribuce bohatství

Tabulka výše uvádí čisté rozdíly mezi plným kapitalismem a plným socialismem. Nicméně, mnoho států, které jsou považovány za kapitalistické a nikoli za socialistické, tak

používají určitou formu kompromisu. Zpravidla jsou označovány za socialistické demokracie.³⁹

Kapitalismus

Například Spojené státy jsou obecně považovány za kapitalistickou zemi, u které snad platí výše zmíněné charakteristiky. Na druhou stranu mnoho skandinávských, západoevropských nebo střeoevropských zemí je považováno za socialistické demokracie, tedy za kapitalistické země se socialistickými prvky. Jedná se především o pohled na zdravotní péči anebo s tím související míra zdanění. V socialistických demokraciích dochází k výrazně větší redistribuci příjmů než v čistě kapitalistické zemi. Lze tedy říci, že ve skutečnosti většina vyspělých zemí používá kombinaci kapitalistických a socialistických politik.

Kapitalismus je ekonomický systém, v němž soukromé osoby vlastní a kontrolují výrobní prostředky společnosti. Jedná se tedy o podniky, majetek a taky o kapitál. Objem vyrobeného zboží a služeb vychází čistě z tržního systému nabídky a poptávky, který podniky podněcuje k tomu, aby vyráběly kvalitní výrobky za co nejnižší ceny. Tedy, aby vyráběli efektivně.

V nejčistší formě kapitalismu a volného trhu není jednotlivec nijak omezován v účasti na tržní ekonomice. Svobodně se rozhoduje, kam investovat své peníze, a především také co vyrábět a za jaké ceny to prodávat. Skutečný laissez-faire kapitalismus funguje bez vládních kontrol. Jak již zaznělo, tak ve skutečnosti většina kapitalistických zemí používá určitý stupeň vládní regulace podnikání a pravidel na volném trhu.

Kapitalistické systémy se zpravidla nesnaží zabránit nerovnosti v příjmech. A to i přesto, že studie ukazují, že finanční nerovnost podporuje hospodářskou soutěž pouze v případě nerozvinutých nebo málo rozvinutých zemí, kde hraje velkou roli faktor akumulace kapitálu. Tento faktor v takové míře v rozvinutých ekonomikách již neplatí a těch je tedy nerovnost v příjmech spíše škodlivá.⁴⁰ V kapitalistických ekonomikách vláda

³⁹ <https://www.nytimes.com/2019/06/12/us/politics/democratic-socialism-facts-history.html>

⁴⁰ <https://www.weforum.org/agenda/2015/07/how-does-income-inequality-affect-economic-growth/>

nezaměstnává výrobní pracovní sílu v jehož důsledku může nezaměstnanost během hospodářských poklesů vzrůst.

Socialismus

Stejně jako kapitalismus tak i socialismus se zpravidla nevyskytuje ve své čisté podobě a zahrnuje tedy řadu kombinací ekonomických systémů. V některých mohou výrobní prostředky být plně vlastněny státem a jsou tedy ve vlastnictví všech. V některých socialistických ekonomikách demokraticky zvolená vláda vlastní a řídí hlavní podniky a průmyslová odvětví. V ostatních socialistických ekonomikách je výroba řízena dělnickými družstvy. V několika dalších je povoleno individuální vlastnictví podniku a majetku, ale s vysokými daněmi a vládní kontrolou.⁴¹

Již zmíněná mantra socialismu: „Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce“ znamená, že každý člověk ve společnosti získá podíl na kolektivní produkci ekonomiky (zboží a bohatství) na základě toho, jakou měrou přispěl k jejímu vytvoření. Dělníci dostávají svůj podíl na produkci po odečtení daní, které slouží k zaplacení všech ostatních programů všeobecného prospěchu.⁴²

Na rozdíl od kapitalismu je také hlavním zájmem socialismu eliminace sociálně – ekonomických tříd „bohatých“ a „chudých“. Toto se snaží dosáhnout právě zajištěním rovnoměrného rozdělení bohatství mezi populaci. Aby tohoto rovnoměrného rozdělení bylo dosaženo, tak socialistická vláda kontroluje trh práce. Míra kontroly může dosáhnout až stavu, kdy stát je hlavní zaměstnavatel, což právě oproti kapitalismu umožňuje zajistit plnou zaměstnanost i za hospodářských poklesů.

⁴¹ Busky, Donald F. (2000). *Democratic Socialism: A Global Survey*. Praeger. p. 2. ISBN 978-0-275-96886-1. Socialism may be defined as movements for social ownership and control of the economy. It is this idea that is the common element found in the many forms of socialism. – čerpáno z https://en.wikipedia.org/wiki/Types_of_socialism

⁴² <https://www.marxists.org/subject/economy/authors/pe/pe-ch33.htm>

- Vlastnictví a rovnost příjmů

Kapitalisté tvrdí, že soukromé vlastnictví majetku (půda, podniky, zboží a ostatní majetek) je nezbytné pro zajištění přirozeného práva lidí na kontrolu nad svými vlastními záležitostmi. Kapitalisté věří, že jelikož podnik v soukromém sektoru využívá zdroje efektivněji než stát, tak je pro společnost lepší, když se právě na volném trhu rozhodne, kdo bude příjemce zisků a kdo nikoli. Kromě toho je také důležité, že soukromé vlastnictví umožňuje lidem brát si půjčky nebo peníze naopak investovat.

Socialisté se naopak domnívají, že veškerý majetek by měl být vlastněn všemi. Tvrdí, že soukromé vlastnictví v rámci kapitalismu umožňuje držet relativně malému množství bohatých lidí většinu majetku společnosti. Výsledná nerovnost v příjmech zapříčiňuje třídní rozdělení společnosti. Socialisté se proto domnívají, že vzhledem k tomu, že nerovnost v příjmu poškozují celou společnost, měla by ji vláda omezit prostřednictvím programů, z nichž mají prospěch i chudí. Jedná se především o bezplatné vzdělání a zdravotní péče.⁴³

Giniho koeficient

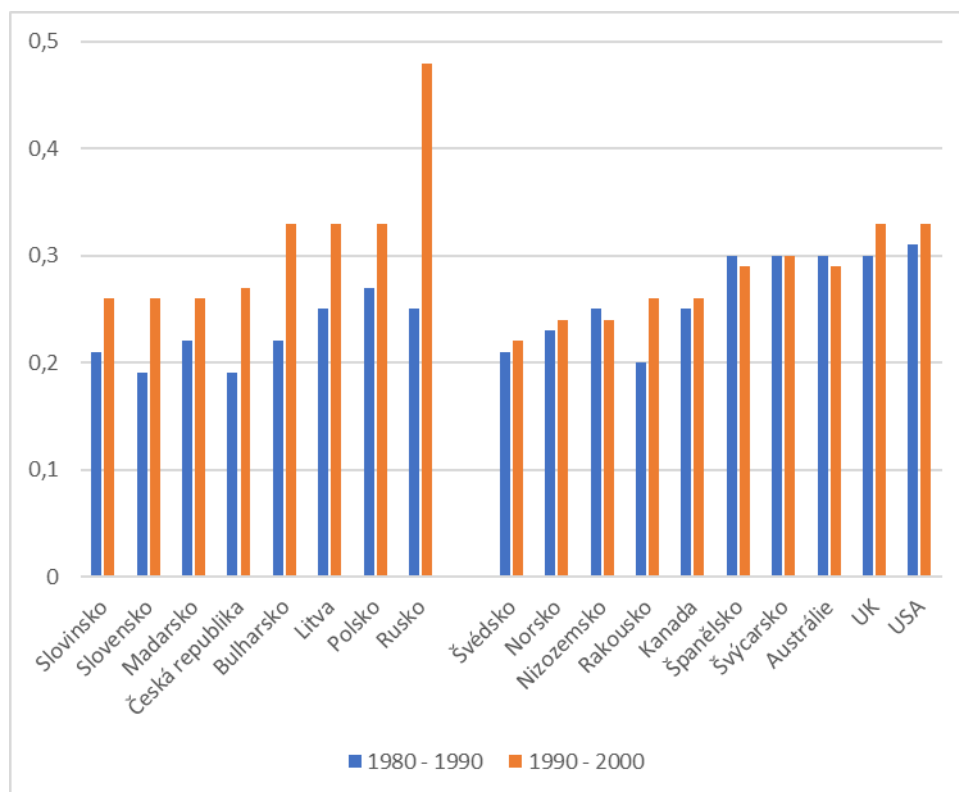
Giniho koeficient neboli Giniho index představuje statistický rozptyl, který ukazuje úroveň distribuce bohatství mezi obyvateli. Používá se tedy obvykle pro měření a demonstraci příjmové nerovnosti. Byl představen italským statistikem a sociologem Corrado Ginimim, který ho publikoval v roce 1912 v jeho práci *Variability and Mutability* (Italian: *Variabilità e mutabilità*).

Nulový Giniho koeficient vyjadřuje dokonalou rovnost, kde jsou všechny hodnoty stejné (tedy každý má stejný příjem). Pokud je index roven hodnotě 1 (nebo 100 %), tak vyjadřuje maximální nerovnost mezi hodnotami (tedy jedna osoba vlastní vše – má veškerý

43

https://aa.ecn.cz/img_upload/29d4ce1d6569d67f57a3dfcdf46778c8/The_Property_Regime_of_Socialism_verdery.pdf

příjem i veškerou spotřebu. Minimální ani maximální hodnota koeficientu se v praxi nevyskytuje. Představuje tedy extrémní situace.

GRAF ČÍSLO: Příjmová nerovnováha ve vybraných zemích střední a západní evropy v 80. a 90. letech (Giniho koeficient)

Redmond, Gerry & Sylke, Schnepf & Suhrcke, Marc. (2002). Attitudes to Inequality after Ten Years of Transition. Strana

4 - [https://www.researchgate.net/publication/254453090 Attitudes to Inequality after Ten Years of Transition](https://www.researchgate.net/publication/254453090_Attitudes_to_Inequality_after_Ten_Years_of_Transition)

Interpretace:

Data naznačují, že průběhu sledovaných let se míra redistribuce příjmů v západních zemích v podstatě nezměnila. Ovšem lze pozorovat, že po pádu železné opony došlo ve východoevropských zemích vlivem transformace ekonomik z centrálně plánovaných na tržní ekonomiky, ke zvýšení nerovnosti v distribuci příjmů. Na ekonomiky v transformaci působil z jedné strany tlak vidiny minimálního a efektivního státu (tedy opak dosavadní zkušenosti), ale na druhou stranu země východního bloku zažívali po pádu komunismu klesající HDP, takže byla poptávka po státní podpoře, což přímo kolidovalo se snahou o určitou míru minimalizace státu. Postupem času se transformované ekonomiky uklidnily a podařilo se vrátit do původních pozic, nicméně ze zřejmých důvodů již nedosáhli úrovně Giniho koeficientu jako za centrálně plánované ekonomiky.

Extrémní nárůst koeficient lze pozorovat u Ruska, které se během jednoho desetiletí posunulo ze země s průměrnou redistribucí příjmů na úroveň s extrémně nízkou mírou redistribuce příjmů. Rusko se oproti ostatním východoevropským zemím nevydalo cestou demokratické tržní ekonomiky, ale cestou oligarchického řízení, které se vyznačuje právě relativně malou redistribucí příjmů ve společnosti, protože v oligokracii vládnou a bohatství si rozdělují nevolené elity.

Uvedená data přímo nepoukazují na rozdíly mezi socialistickým a kapitalistickým zřízením, ale spíše poukazují na již zmíněný fakt v teoretické části, že neexistují čistě socialistické nebo čistě kapitalistické země a většina zemí je určitou kombinací obou zřízením. Podobná úroveň redistribuce příjmů mezi socialistickými zeměmi a severskými zeměmi není náhodná. Jedná se pouze o dobře známou skutečnost, že severské ekonomiky vysokou míru redistribuce praktikují a pravidelně se nachází na vysokých příčkách spokojenosti populace. Je nicméně pochopitelné, že redistribuce příjmů není jediný faktor, který ovlivňuje spokojenost populace. Jedná se vždy o složitou problematiku se spousty proměnnými.

- Spotřební ceny

V rámci kapitalismu jsou spotřební ceny určeny působením volného trhu. V rámci socialismu jsou ceny nastaveny státem a důvodem je to, že volné ceny umožňují monopolním podnikům stanovovat příliš vysoké ceny. Tedy takové které jsou výrazně výše, než jsou jejich výrobní náklady.

V socialistických ekonomikách jsou tedy spotřební ceny obvykle kontrolovány státem. Kritika tvrdí, že to může vést k nedostatku nebo přebytkům základních produktů.

- Inovace

V kapitalismu jako motivace inovací slouží vidina zisku podnikatele. Motivuje je, aby byly efektivnější, aby měli nižší náklady, diferencovaný produkt, kterým získají návrh

proti konkurenci a podobně. Proto také podniky v kapitalistickém prostředí často selhávají, krachují, což vede ke vzniku nových a efektivnější podniků. Jedná se o proces, který se v angličtině označuje jako „creative destruction“. Toto kreativní ničení označil za „the essential fact about capitalism“ i Joseph Schumpeter⁴⁴

Socialisté tvrdí, že státní vlastnictví naopak selhání podniků zabraňuje, zabraňuje vzniku monopolů a umožňuje státu kontrolovat rozsah a objem výroby tak, aby co nejlépe vyhovovala potřebám lidí. Kapitalismus namítá, že státní vlastnictví vede k neefektivnosti a lhostejnosti, protože pracovní síla a ani management nemá osobní pobídku k potřebě zisku.

- Zdravotnictví a daně

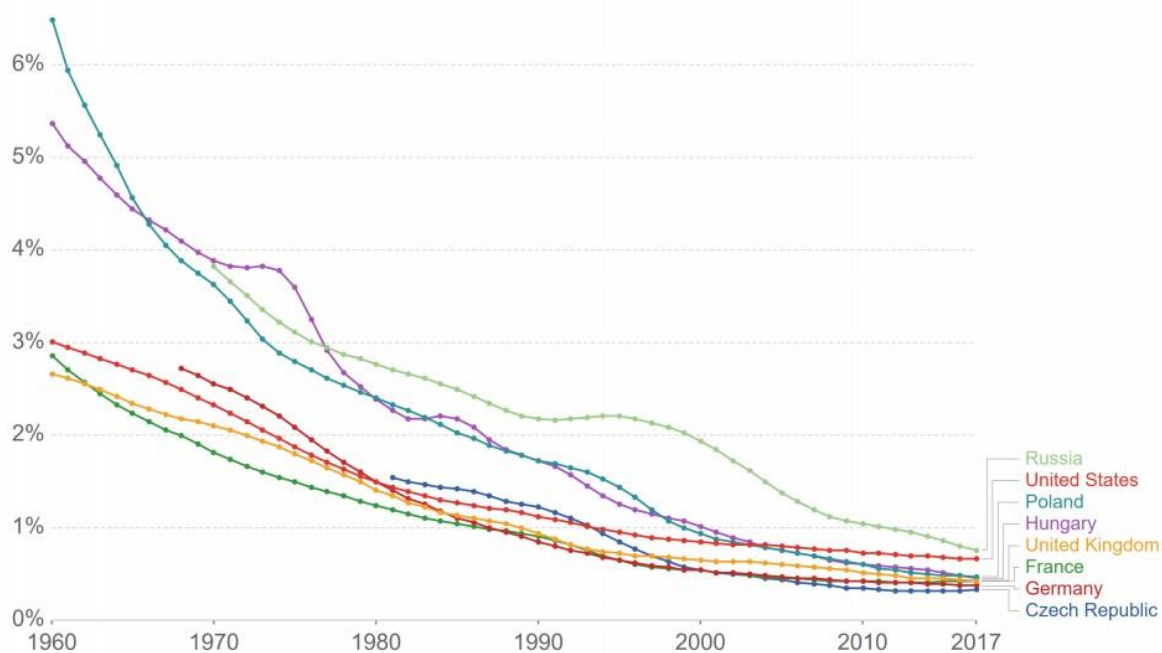
V rámci socialismu má stát morální povinnost poskytnout nezbytnou úroveň sociálních služeb. Stejně tak má povinnosti poskytovat všeobecně potřebné služby, jako je zdravotní péče všem zdarma. Toto vede k tomu, že v socialistických zemích je a bylo obvyklé, že nemocnice jsou vlastněny a kontrolovány státem.

V rámci kapitalismu je to právě soukromá osoba, která vede k efektivitě a zabraňuje zdoluhavému procesu při poskytování zdravotních služeb zadarmo. Kromě toho náklady na poskytování zdravotní péče a dalších sociálních služeb nutí socialistické vlády ukládat vysoké progresivní daně a zároveň zvyšovat vládní výdaje.

Kojenecká úmrtnost:

Kojenecká úmrtnost představuje úmrtí dětí mladších než jeden rok. Hodnota úmrtnosti představuje počet zemřelých kojenců na 1000 živě narozených kojenců.

⁴⁴ Schumpeter, J. 1942. Capitalism, Socialism, and Democracy. New York: Harper & Bros. -- získáno z <https://economics.mit.edu/files/1785>

<https://ourworldindata.org/child-mortality>

Graf č.: Kojenecká úmrtnost – procentuální hodnota představuje počet úmrtí dětí mladších než jeden rok. Hodnota úmrtnosti představuje počet zemřelých kojenců na 1000 živě narozených kojenců.

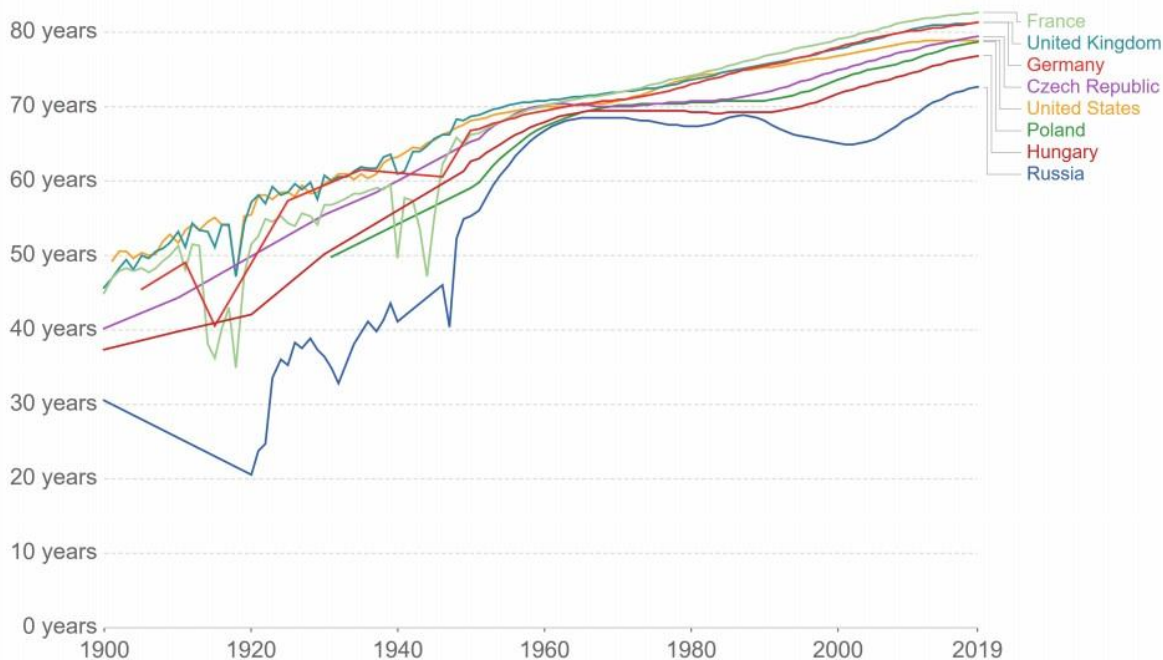
Interpretace:

V rámci časové osy kojenecké úmrtnosti lze pozorovat, že i když se socialismus zaměřuje na poskytování bezplatné a kvalitní zdravotní péče, tak faktor kojenecké úmrtnosti, tuto přesvědčení nesevřdí. V rámci dostupných dat za dobu železné opony lze pozorovat, že takřka všechny kapitalistické země mají ukazatel kojenecké úmrtnosti výrazně lepší než země se socialistickým zřízením. Jedinou výjimkou je v 80. letech Československo, které má historicky velmi kvalitní institucionální prenatální a poporodní péči, což vysvětluje uvedenou statistiku.

Zároveň lze pozorovat „hrb“ v 90. letech v Rusku, které procházel velmi bolestivou transformací ekonomiky. Rozpad Sovětského svazu dramaticky dopadl na život běžných lidí, což vedlo k patologickým jevům ve společnosti jako je např. zvýšení míry alkoholismu. Krize se projevila i v rámci zdravotnictví, což reprezentuje i následující graf zobrazující střední délku dožití.

Střední délka dožití:

Střední délka života neboli naděje dožití je statistický údaj udávající průměrný, tedy předpokládaný, věk, jehož dosahují členové dané populace. Jeho hodnota ukazuje modelově očekávanou zbývající délku života při stáří jedince x (pro $x=0$ tedy při narození) při struktuře úmrtnosti pro daný rok vyhodnocení (která se ale do budoucna může měnit). Hodnoty ovlivňují různé (částečně vzájemně korelované) faktory jako je strava, ekonomika země, infrastruktura (pozitivně především vodní zdroje a čištění odpadu, negativně exhalace), **stav zdravotnictví**, úroveň kriminality, vojenský stav země (válka), životní prostředí (čistota ovzduší, zeminy, vodstva, kvalita potravin apod.) a řada dalších faktorů. O kvalitě života a zdraví však vypovídá spíše ukazatel délky života prožité ve zdraví.⁴⁵

GRAF: střední délka dožití. Představuje očekávanou průměrnou délku dožití narozeného novorozence - <https://ourworldindata.org/life-expectancy>

Interpretace:

Pokud pomineme první část grafu, která obsahuje první světovou a druhou světovou válku a stejně tak brutální meziválečný teror probíhající v sovětském Rusku, tak i zde lze pozorovat rozdíly. Střední délka dožití je v horní části grafu okupována především

⁴⁵ https://cs.wikipedia.org/wiki/St%C5%99edn%C3%AD_d%C3%A9lka_%C5%BEivota

kapitalistickými zeměmi a socialistické jsou pod nimi. Vlivů, které ovlivňují tento ukazatel je spousta a jsou již uvedeny v definici pojmu, nicméně je zřejmé, že vliv nesvobodného prostředí, špatné ochrany životního prostředí či stav zdravotnictví hovoří v neprospěch socialistického zřízení.

5 Výsledky a diskuse

Součástí této kapitoly je vyhodnocení tří hlavních cílů této diplomové práce. V první řadě se jedná o posouzení vlivu Velké hospodářské krize na kapitalistické země a na socialistické sovětské Rusko. Druhým cílem bylo v rámci analýzy hospodářských cyklů přijít s návrhy na zmírnění dopadů ekonomických cyklů. Posledním a hlavním úkolem práce bylo posoudit vliv typu sociálního systému na hospodářský růst. Tedy zdali lze najít korelaci mezi úrovní hospodářského růstu a ekonomickým zřízením v dané zemi.

5.1 Vyhodnocení posouzení vlivu Velké hospodářské krize na kapitalismus a socialismus

5.1.1 Kapitalismus

Pro vyhodnocení vlivu Velké ekonomické krize z let 1929 – 1932 byla využita situace ve Spojených státech amerických, kde krize započala. Příčiny Velké hospodářské krize práce nepřímo popisuje v kapitole 3.4 Ekonomický cyklus. Krize vznikla na základě zásadního nepoměru mezi nabídkou a poptávkou. Nabídka značně převyšovala poptávku, což vedlo podniky k bankám, které jim v rámci všeobecného optimismu dále půjčovali peníze. Další příčinou krize byl již zmíněný všeobecný optimismus, který je popsán opět v kapitole 3.4. Dopad na kapitalistické země byl dramatický. Pro představu lze uvést, že mezi lety 1929 – 1932 klesl celosvětový HDP o 15 %. Pro srovnání při krizi v roce 2008, kleslo celosvětové HDP o 1 %.

5.1.2 Socialismus

Díky povaze socialistického zřízení a jeho neúčasti na světových trzích bylo sovětské Rusko této ekonomické krize ušetřeno. Vůdce Sovětského svazu nicméně krizi využil k posílení své pozice provedením kolektivizace zemědělských a rolnických farem.

5.2 Vyhodnocení analýzy doporučení pro zmírnění dopadů ekonomických cyklů

V rámci studia a analýzy, práce přichází se dvěma doporučeními, jak omezit rozsah škod způsobených cyklických chování ekonomiky. Na začátku je důležité upozornit, že cyklické chování ekonomiky samo o sobě není škodlivé, ba naopak. Umožňuje totiž odebrat z trhu nezdravé společnosti a udělat prostor novým. Nicméně dopady výrazných ekonomických cyklů mohou být drtivé, a proto je určité vhodné k problematice přistupovat adekvátním způsobem. Dvě doporučení jsou tedy následující:

- **odpovědné zajištění nezávislosti centrální banky na moci výkonné** – důvodem je zamezení vlivu výkonné moci na „umělé“ snižování dluhu pomocí monetární expanze.
- **omezení přístupu na akciové trhy pouze vyškolených osobám** – doporučení je založeno hypotéze, která předpokládá, že vyškolená osoba nepodlehne tak snadno impulsivnímu chování trhů a tím lze úspěšně snížit riziko vytváření spekuláčních bublin.

5.3 Posouzení vlivu sociálních systémů na ekonomický růst

5.3.1 Parametr HNP na obyvatele (HNP per capita)

Srovnání východoevropských a západoevropských zemí podle parametru hrubý národní důchod neboli hrubý národní příjem v roce 1990 a v meziválečném období nasvědčuje tomu, že centrálně plánovaná ekonomika neposkytuje ekonomikám dostatečné podněty pro využití ekonomického potenciálu daných států. Zatímco většina západoevropských států se svými ekonomickými ukazateli postupně přibližovali hodnotám Spojených států, tak středoevropské státy, zůstaly pozadu. Velmi dobře to jde vidět ve srovnání s ekonomikami, které dosahovali podobných ekonomický parametrů. V roce 1938 mělo Bulharsko a Rumunsko srovnatelný hrubý národní příjem na hlavu se státy jako jsou Řecko nebo Turecko. Československo se porovnávalo se zeměmi jako je Rakousko nebo Finsko, Maďarsko a Polsko s Itálií, Španělskem nebo Portugalskem. Jak je vidět v tabulce níže, tak hodnoty západních a východních zemí se od sebe značně rozešly. Prezentované

hodnoty jsou nepochybně zkresleny (východoevropské hodnoty jsou podhodnoceny kvůli podhodnoceným měnám v roce 1990). Nicméně hodnoty jsou i přesto nepochybně dostatečně vypovídající.

5.3.2 Interpretace HDP na obyvatele (HDP per capita)

Níže uvedená tabulka zobrazuje vybrané evropské země a pořadí v jakých se v průběhu 20. století nacházeli v hodnotě HDP na hlavu. Časová osa představuje roky 1929, 1938, 2011 a 2017. Množina zemí obsahuje pro první dvě časová období Československo a pro druhá dvě období jeden z následnických států, Českou republiku. Hodnoty jsou tím nepochybně zkresleny, nicméně podíl hospodářství Slovenska nedosahoval v meziválečném období takových hodnot, aby data dramaticky zkreslil. V této tabulce se jedná spíše o trend než o přesné pořadí. U všech zemí s výjimkou Rakouska lze sledovat v průběhu času zhoršení výsledků. Rakousku se podařilo udržet si v podstatě stejné pořadí v průběhu celé druhé poloviny 20. století. Finsko si pohoršilo o deset příček a podobně úspěšná je i Itálie. Španělsko si pohoršilo již v roce 1938 o deset příček, nicméně tady zasáhl jistě faktor občasná války. Ke konci století se si úroveň v podstatě také udrželo. I když se západoevropské země pohoršili o desítku stupňů, tak je to zpravidla způsobeno vysokým nárůstem HDP na hlavu v ropných emirátech nebo u asijských tygrů, které evropské země v této hodnotě překonávají. Trend u východních zemí je ovšem zřejmě mnohem silnější. Polsko si pohoršilo o přibližně dvacet políček, Československo/Česká republika v podstatě také a nejhůře z uvedených zemí je na tom Rumunsko, které si pohoršilo o celý 40 příček.

5.3.3 Giniho koeficient

Data naznačují, že průběhu sledovaných let se míra redistribuce příjmů v západních zemích v podstatě nezměnila. Ovšem lze pozorovat, že po pádu železné opony došlo ve východoevropských zemích vlivem transformace ekonomik z centrálně plánovaných na tržní ekonomiky, ke zvýšení nerovnosti v distribuci příjmů. Na ekonomiky v transformaci působil z jedné strany tlak vidiny minimálního a efektivního státu (tedy opak dosavadní zkušenosti), ale na druhou stranu země východního bloku zažívali po pádu komunismu klesající HDP, takže byla poptávka po státní podpoře, což přímo kolidovalo se snahou o určitou míru minimalizace státu. Postupem času se transformované ekonomiky uklidnily a

podarilo se vrátit do původních pozic, nicméně ze zřejmých důvodů již nedosáhli úrovně Giniho koeficientu jako za centrálně plánované ekonomiky.

5.3.4 Kojenecká úmrtnost

V rámci časové osy kojenecké úmrtnosti lze pozorovat, že i když se socialismus zaměřuje na poskytování bezplatné a kvalitní zdravotní péče, tak faktor kojenecké úmrtnosti, tuto přesvědčení nesevřdí. V rámci dostupných dat za dobu železné opony lze pozorovat, že takřka všechny kapitalistické země mají ukazatel kojenecké úmrtnosti výrazně lepší než země se socialistickým zřízením. Jedinou výjimkou je v 80. letech Československo, které má historicky velmi kvalitní institucionální perinatální a poporodní péči, což vysvětluje uvedenou statistiku.

Zároveň lze pozorovat „hrb“ v 90. letech v Rusku, které procházel velmi bolestivou transformací ekonomiky. Rozpad Sovětského svazu dramaticky dopadl na život běžných lidí, což vedlo k patologickým jevům ve společnosti jako je např. zvýšení míry alkoholismu. Krize se projevila i v rámci zdravotnictví, což reprezentuje i následující graf zobrazující střední délku dožití.

5.3.5 Střední délka dožití

Pokud pomíneme první část grafu, která obsahuje první světovou a druhou světovou válku a stejně tak brutální meziválečný teror probíhající v sovětském Rusku, tak i zde lze pozorovat rozdíly. Střední délka dožití je v horní části grafu okupována především kapitalistickými zeměmi a socialistické jsou pod nimi. Vlivů, které ovlivňují tento ukazatel je spousta a jsou již uvedeny v definici pojmu, nicméně je zřejmé, že vliv nesvobodného prostředí, špatné ochrany životního prostředí či stav zdravotnictví hovoří v neprospěch socialistického zřízení.

Na základně vyhodnocení, data naznačují, že původní hypotéza o socialismu jako systému, který není dostatečně vybaven pro zajištění srovnatelného životního standardu jako systém

kapitalistický se potvrdila. Veškeré výsledky tedy naznačují, že kapitalismus jako systém dosahuje jak v ekonomických, tak neekonomických otázkách lepších výsledků než socialismus. Hypotéza se tedy potvrdila.

6 Závěr

Cílem diplomové práce bylo posoudit vliv a souvislostí vybraných sociálních systémů na ekonomický růst. Na základě teoretické analýzy problematiky ekonomických cyklů, které s ekonomickým růstem zásadně souvisí si dává práce ambici přijít s doporučením na zmírnění negativních vlivů ekonomických cyklů. Práce se dopodrobna zabývá teoretickými východisky pro možnost kvalitního posouzení vlivů socialismu a kapitalismu na hospodářský růst.

V rámci vytvoření teoretických východisek pro tuto práci byly definovány klíčové oblasti, které by neměli v práci chybět. Jednalo se o definování základních pojmů, kterými se práce zabývá, a to je socialismus a kapitalismus. Z těchto výchozích a základních pojmů se práce zaměřila na samotný teoretický podklad těchto pojmů a definuje základní pilíře kapitalismu a čtyři základní typy kapitalismu. V rámci druhé hlavního pojmu – socialismu jsou popsány základní myšlenkové proudy a ideologie jako jsou francouzský socialismus, marxismus leninismus, stalinismus a v neposlední řadě dílo Karla Marxe.

Hlavním cílem práce je posoudit vliv typu sociálního systému na hospodářský růst. Tedy zdali lze najít souvislost mezi úrovní hospodářského růstu a ekonomickým zřízením v dané zemi. S ohledem na výchozí zadání se práce musela zabývat samotným teoretickým základem ekonomického růstu, způsobu jeho měření a vybranými determinantami, které ho ovlivňují. Stejně tak se zabývá vybranými teoriemi ekonomického růstu. Poslední kapitolou teoretické části, kterou práce zpracovává je kapitola Ekonomický cyklus. Zde práce rozebírá, čím je ekonomický cyklus definován, jeho fáze a příčiny, problematiku inovačních vln a přidává pohled a ekonomické pochopení ekonomického cyklu od Karla Marxe. Práce v této kapitole také zmiňuje doporučení pro zmírnění hospodářských cyklů. Ve vlastní analytické části si práce v první řadě odpovídá na otázku, jak dopadla finanční krize na dílčí ekonomické systémy. A v hlavní části analytické části porovnává socialismus a kapitalismus na základě ekonomických parametrů. Konkrétně se jedná o HNP per capita a o HDP dle parity kupní síly. Pro zajištění širšího záběru byly do práce doplněny dva tři doplňkové parametry. Konkrétně se jedná o Giniho koeficient, který měří rovnost v distribuci příjmů ve společnosti a parametry o kojenecké úmrtnosti a střední délce dožití populace. Na základě vyhodnocení, data naznačují, že původní hypotéza o socialismu jako systému, který není dostatečně vybaven pro zajištění srovnatelného životního standardu jako systém kapitalistický se potvrdila.

7 Seznam použitých zdrojů

HOLMAN, Robert. Dějiny ekonomického myšlení. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2005. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-380-9.

Schumpeter, J. 1942. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper & Bros.

SCHUMPETER, Joseph A. *Teória hospodárskeho vývoja : analýza podnikateľského zisku, kapitálu, úveru, úroku a kapitalistického cyklu (z něm. orig: Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung)*. Bratislava: Pravda, 1987 (orig. 1912).

KEYNES, John. *The End of Laissez-Faire*. Hogarth Press, 1926.

MARX, Karel. *Kapitál : kritika poličké ekonomie*. Praha: Svoboda, 1978-1980.4 svazky.

SCHUMPETER, Joseph A. *Kapitalismus, socialismus a demokracie (z angl. orig: Capitalism, Socialism and*

Democracy). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004 (orig. 1942). ISBN 80-7325-044-6.

SCHUMPETER, Joseph A., Opie, Redvers (1983) [1934]. *The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Books. ISBN 9780878556984. Translated from the 1911 original German, *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*.

ZAKARIA, Fareed. *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*, (W.W. Norton & Company; 2003) ISBN 0-393-04764-4

Gross National Product (GNP). *Investopedia* [online]. New York: Investopedia, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/g/gnp.asp>

Multifactor productivity. *OECD DATA* [online]. New York: OECD, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/lprdy/multifactor-productivity.htm>

Why do some economies grow faster than others? *UBS Nobel Perspectives* [online]. New York: UBS, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ubs.com/microsites/nobel-perspectives/en/laureates/robert-solow.html>

LABOR PRODUCTIVITY AND ECONOMIC GROWTH. *BC Open Textbooks* [online]. New York: BC Open Textbooks, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://opentextbc.ca/principlesofeconomics/chapter/20-2-labor-productivity-and-economic-growth/>

LABOR PRODUCTIVITY AND ECONOMIC GROWTH. *MENDELU* [online]. Brno: MENDEL Uni, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=55663

GREEN REVOLUTION. *ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA* [online]. Chicago: ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/greenrevolution>.

Odhad Mincerovy funkce v podmínkách České republiky. *Research gate* [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/321827417_Odhad_Mincerovy_funkce_v_podminkach_Ceske_republiky

Why institutions matter for economic growth. *World economic forum* [online]. Geneva: World economic forum, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2015/01/why-institutions-matter-for-economic-growth/>

Entrepreneurs and their impact on jobs and economic growth. *IZA World of Labor* [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://wol.iza.org/articles/entrepreneurs-and-their-impact-on-jobs-and-economic-growth/long>

Endogenous Growth Theory Definition. *Investopedia* [online]. New York: Investopedia, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/e/endogenousgrowththeory.asp>

Exogenous Growth. *Investopedia* [online]. New York: Investopedia, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/e/exogenous-growth.asp>

New Growth Theory. *Investopedia* [online]. New York: Investopedia, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/n/new-growth-theory.asp>

KEYNES, John Maynard. *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha: Československá akademie věd, 1963.

The Great Depression in Global Perspective. *Digital history* [online]. 2019 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: http://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=2&psid=3433

Klein, Lawrence R. (1947). "The Keynesian Revolution". New York: Macmillan: 56–58, 169, 177–79. ; Rosenof, Theodore (1997). Economics in the Long Run: New Deal Theorists and Their Legacies, 1933–1993. Chapel Hill: University of North Carolina Press. ISBN 0-8078-2315-5.

Effects of the Great Depression. *The Balance* [online]. New York: the Balance [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.thebalance.com/effects-of-the-great-depression-4049299>

OPEC Oil Embargo, Its Causes, and the Effects of the Crisis. *The Balance* [online]. New York: the Balance [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.thebalance.com/opec-oil-embargo-causes-and-effects-of-the-crisis-3305806>

The World Economy. 1. Prancie: OECD Publications, 2006. ISBN 92-64-02261-9.

diva neocislovane

--. *East-Central European Economies in Transition*. New York: Taylor and Francis, 1995. ISBN 978-1563246135.

--. *International Monetary Fund* [online]. New York: International Monetary Fund, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/data>

What Is Democratic Socialism? Whose Version Are We Talking About? *NY Times* [online]. New York: NY Times, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/06/12/us/politics/democratic-socialism-facts-history.html>

How does income inequality affect economic growth? *World economic forum* [online]. Geneva: World economic forum, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2015/07/how-does-income-inequality-affect-economic-growth/>

Busky, Donald F. (2000). *Democratic Socialism: A Global Survey*. Praeger. p. 2. ISBN 978-0-275-96886-1.

Wages and the Economic Law of Distribution According to Work. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/subject/economy/authors/pe/pe-ch33.htm>

The Property Regime of Socialism. In: *Conversation and Society* [online]. London: Sage publication, 2004, s. 189-198 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/29d4ce1d6569d67f57a3dfcdf46778c8/The_Property_Regime_of_Socialism_verdery.pdf

Střední délka života. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Středn%C3%AD_délka_života

8 Přílohy

Odkazovaný seznam příloh